

PARTI- TEORI

TRINN
5

Marxistisk Opplysningsråd

ISBN 82-7009-151-0

Innholdsfortegnelse

	side
Forord	3
Om arbeidet med studieplanen	4
Kveld 1: Marx og Engels om partiet	5
Kveld 2: Lenins parti av en ny type	7
Kveld 3: Klasse og parti	9
Kveld 4: Gramsci om partiet	11
Kveld 5: Den DEMOKRATISKE sentralismen	13
Kveld 6: Den demokratiske SENTRALISMEN	17
Sluttord	19
Vedlegg A. Palmiro Togliatti: Dannelsen av den ledende gruppe i Italias Kommunistiske Parti i årene 1923/1924	23
Vedlegg B. Per Maurseth: Trenger vi et sosialistisk masseparti?	41

Utgitt av
Marxistisk Opplysningsråd
i samarbeid med NKPs studie-
og opplysningsutvalg
Oslo 1981
I kommisjon:
Forlaget Ny Dag
Trykk: A/S All-Trykk
ISBN 82-7009-151-0.

Forord

«Å klargjøre den historiske rolle som arbeiderklassen har som revolusjonær klasse – det å styrte kapitalismen og skape det sosialistiske samfunn – det er hovedsak for marxismen-leninismen. Det er hovedoppgaven for NKP i forholdet til den norske arbeiderklasse.»

(NKPs prinsippprogram, s. 79.)

«Arbeiderklassens frigjøring må være dens eget verk.»
Det er til dette formål arbeiderklassen trenger sitt eget selvstendige parti – det kommunistiske parti.»

(NKPs prinsippprogram, s. 80.)

«Norges Kommunistiske Parti setter alle sine krefter inn på å løse sin oppgave som den norske arbeiderklassens revolusjonære parti.» ...

«Partiet har ansvar som bevisst, organisert og disiplinert fortropp for arbeiderklassen, i kamp for demokrati, nasjonal selvstendighet, fred og sosialisme.»

(NKPs prinsippprogram, s. 81.)

Med disse sitatene har vi på en meget konsentrert måte sagt noe om retningen i denne studieplanen. Så enkelt kan det altså sies, men samtidig så uendelig vanskelig og problemfylt å ta de praktiske konsekvensene av.

Hensikten med dette studieopplegget er todelt. For det første ønsker vi å få fram en klarere teoretisk forståelse av det kommunistiske partiets historiske rolle, dets betydning for arbeiderklassens og sosialismens utvikling, og dermed også hvert enkelt partimedlems ansvar som en del av partiet. For det andre håper vi at denne teoretiske lærdom og erkjennelse må føre oss over i en diskusjon om hvordan partiet i dag ivaretar dette ansvar, og hvordan partiets arbeid på alle områder kan forbedres. Eller for igjen å sitere partiets prinsippprogram, s. 82:

«Partiet er arbeiderklassens viktigste organisasjon, ikke et mål i seg selv, men et middel til inspirasjon og samlen-
de ledelse av arbeiderklassens og alle progressive krefters kamp for framsteg og sosialisme.»

Denne studieplanen er noe utradisjonell sammenlignet med tidligere trinn i Partiskolen. Men på den annen side følger vi opp gode og lange tradisjoner i den kommunistiske bevegelse ved også å bringe til torgs meninger fra hold utenfor partiet.

Som bilag til denne studieplanen følger to vedlegg:

A. Palmiro Togliattis artikkel «Dannelsen av den ledende gruppe i Italias Kommunistiske Parti i årene 1923/1924.

B. Per Maurseths artikkel «Trenger vi et sosialistisk masseparti?» fra Sosialistisk Årbok 1974.

Dette er først og fremst tatt med for å aktualisere det stoffet som skal diskuteres – partiteorien. Hver på sin måte vil de hjelpe oss til å øke forståelse av både partiteorien som teori, og partiteoriens betydning for partiets politiske virksomhet.

Togliattis artikkel omhandler en historisk situasjon for snart 50 år siden. Den har ikke blitt mindre aktuell på disse årene. Togliattis artikkel gir en førstehånds innføring i de problemer det italienske partiet sto overfor i begynnelsen av 1920-åra, og med hvilket framsyn problemene ble løst.

Når Per Maurseths artikkel gjengis i studieheftet, er grunnen utelukkende at den gir en meget kortfattet og velskrevet oversikt over de motargumenter vi som kommunister møter i diskusjoner med politiske motstandere.

Når det gjelder Hans I. Klevens bok «Vår Partiteori», som benyttes som hovedbok til studieplanen, bør det presiseres at den utkom i 1975, da SV-perioden og nedleggelse eller ikke av NKP nærmet seg klimaks. Boka bærer derfor preg av dette, og er til tider svært polemisk, uten at dette forringer dens verdi – snarere tvert om.

Temaet for denne studieplanen er viktig og aktuelt. Klevens bok setter partiteorien inn i et perspektiv som står i forhold til partiets problemer, og som sammen med denne studieplanen ganske sikkert vil bringe oss et stort skritt framover.

Om arbeidet med studieplanen

Litteraturen til denne studieplanen er samlet i Klevens bok «Vår Partiteori» og som bilag til studieplanen. Vi har brukt Klevens bok som utgangspunkt for vår inndeling av stoffet. En del avsnitt i boka blir ikke behandlet i studieplanen. Dette av forskjellige årsaker. Enkelte sider ved boka mener vi er behandlet i tidligere trinn i Partiskolen (f. eks. partiets grunnsyn), og strategien vil bli behandlet særskilt i et seinere trinn.

I tillegg til denne litteraturen vil det kunne være fornuftig å ha med seg NKPs lover, samt partiets prinsippprogram, spesielt sidene 77 – 87.

Ved hver «kveld» blir det angitt vårt forslag til litteratur. Denne litteraturen må hver enkelt studiesirkeldeltaker føle ansvar for å ha satt seg godt inn i før møtet. Dersom dette ikke skjer, vil sirkelens kollektive arbeid sinkes og bli mindre effektivt.

Vi opererer i denne studieplanen, som tidligere, med to typer spørsmål:

1. *Tenk etter!* – spørsmål, som er av mer kunnskapskontrollerende art, for å sjekke innlæringsgraden av stoffet.

2. *Diskusjonsspørsmål*, som vil være hovedspørsmålene i diskusjonen i studiesirkelen. Spørsmålene vil ofte knytte an til den aktuelle situasjon i partiet og i den politiske debatt.

Vi hører gjerne fra hver enkelt studiesirkel om erfaringer og resultater fra arbeidet med dette stoffet. Vi er svært interessert i eventuelle forslag til endringer/forbedringer av opplegget.

Kveld 1

Marx og Engels

om partiet

Les dette først: Vår partiteori, s. 9–37

Kort sammendrag:

Avsnittet behandler Marx og Engels' teorier om partiet, og viser at de hadde sine helt bestemte oppfatninger om partiets nødvendighet, selv om dette aldri ble sammenfattet i noe eget partiteoretisk skrift.

Marx og Engels framhever spesielt fem momenter i sin grunnleggende forklaring for partiets nødvendighet:

1. Arbeiderklassen kan ikke frigjøre seg selv på spontan vis.
2. Arbeiderklassens kamp må være organisert.
3. Partiet er nødvendig for å hindre en oppsplitting av arbeiderklassen.
4. Partiet er nødvendig i kampen mellom den borgerlige og sosialistiske ideologi.
5. Som selvstendig klasseparti er partiet nødvendig for å ivareta arbeiderklassens helhetsinteresser i internasjonalt omfang.

Annen halvdel av dette avsnittet omhandler Marx og Engels' arbeid med å organisere et revolusjonært parti i praksis – Kommunstenes forbund. Grunnlaget for partioppbyggingen var den ubrytelige enhet mellom teoretiske, programmatisk, strategiske og organisatoriske prinsipper.

Tenk etter!

1. Hvordan sonderer Marx og Engels mellom begrepene *parti* og *klasse*?
2. Hva mente Gramsci med *den kollektive intellektuelle*?
3. Hvordan vurderer dere så langt i framstillingen Marx/Engels' og Lenins teorier om partiet og partiets nødvendighet? Hvor ligger eventuelt forskjellen i oppfatning?
4. Hvordan så Marx og Engels på partiintern kritikk og selvkritikk?

Diskusjonsspørsmål

1. Hvordan vurderer dere det lange Lenin-sitatet på side 29 i boka i dagsaktuelt perspektiv?
2. Sett den sterke vektlegging av enheten og helheten mellom teoretisk programmatisk, taktiske og organisatoriske prinsipper inn i vår aktuelle situasjon. Hva krever dette av oss?
3. Når NKP har til oppgave å lede arbeiderklassen i dens kamp for å utføre sin historiske oppgave, hvilke forutsetninger må da være til stede hos oss selv, og hvordan kan et slikt lederskap føres ut i praksis?.

Kveld 2

Lenins parti av en ny type

Les dette først: Vår Partiteori, s. 37 – 61
Per Maurseths artikkel i dette studieheftet.

Kort sammendrag:

Det var en utbredt misoppfatning i store deler av SV at det var prinsipielle og uoverstigelige forskjeller i oppfatningen av partiet mellom Marx og Engels på den ene sida, og Lenin på den andre. Denne delen av Klevens bok tilbakeviser denne misoppfatningen. På sidene 39 og 40 listes opp åtte helt sentrale teser om Marx' oppfatning av partiet, teser som ikke på noen måte står i motsetningsforhold til Lenins. I annen halvdel av teksten gis en mer utfyllende framstilling av Lenins partioppfatning, og hva som er nytt i denne forbindelse. På sidene 48 og 49 gjengis konklusjonene i Lenins bok «Hva må gjøres» når det gjelder forholdet spontanitet – bevissthet, og partiets og teoriens rolle.

Tenk etter!

1. Hvorfor ble det nødvendig å skape et (arbeider)-parti av en ny type?
2. Repeter vekselforholdet mellom de subjektive og objektive elementer.
3. Hvorfor nødvendiggjorde de historiske betingelser en utviklet (og «ny») partiteori for Lenin?
4. Avklar dere imellom forholdet/motsetningen mellom spontanitet og bevissthet. Hva er spontanitet og hva er bevissthet?

Diskusjonsspørsmål

1. Gå gjennom de åtte punktene på s. 39 – 40, og sett dem inn i et aktuelt partiperspektiv. Stiller disse punktene krav til partiet og dets medlemmer som i dag ikke oppfylles? Hvordan kan en eventuell bedring skje?
2. «Erkjennelsen av sosialismen må innlæres.» Hvilke konsekvenser har dette for oss i dag? Hvilke holdninger bør dette gi oss til det politiske og ideologiske skoleringsarbeidet i partiet?
3. Ta for dere Maurseths utlegning av «det kommunistiske partiets ledende rolle», og gi argumenter mot hans oppfatning.

Tenk etter!

Kveld 3

Klasse og parti

Les dette først: Vår Partiteori, s. 61 – 77.
Per Maurseths artikkel i dette studieheftet.

Kort sammendrag

I arbeiderbevegelsen har det alltid eksistert misoppfatninger om det marxistisk-leninistiske partiet – det kommunistiske partiet. Det har vært oppkonstruert motsetninger som gjelder forholdet mellom *parti* og *klasse*. Det kommunistiske partiet er en del av arbeiderklassen, men det står ikke på noen måte i motsetningsforhold til arbeiderklassen. Snarere tvert om: partiets teori og praksis kan løse eventuelle motsetninger som oppstår. Eller som Lenin sa: «Partiet er den høyeste form for arbeidernes klasseorganisasjon.»

Også i forholdet «eliteparti» – masseparti (*elite* er et begrep i borgerlig sosiologi. Marxismen definerer det kommunistiske parti som *bevisst, organisert fortropp*, og det er ingen elite!) har det eksistert mange misoppfatninger, også *innafor* partiets egne rekker. Det er vel ikke noe kommunistisk parti i noe land som *ønsker* å ha en snever og utvalgt medlemsstokk. At noen partier er store og andre er små, har selvsagt helt andre årsaker, f. eks. under hvilke forhold det enkelte parti arbeider (legalt-illegalt), historiske årsaker, graden av skjerpet klassekamp i det enkelte land, og også det enkelte partiets evne til å mobilisere oppslutning om sin politikk.

(Et eksempel på dette fra nyere historie er Portugals Kommunistiske Parti (PCP). Dette partiet hadde fram til aprilrevolusjonen i 1974 bare noen få tusen medlemmer fordi det eksisterte illegalt og arbeidet under ekstremt vanskelige forhold. Men allerede få år etter aprilrevolusjonen hadde PCP et medlemstall på langt over 100.000.)

Den siste delen av avsnittet er en polemikk med Per Maurseth som tilla Lenin tanker og ideer som Lenin aldri hadde. Diskusjonen kommenteres ikke nærmere her, men den har i høy grad sin gyldighet også i dag. Maurseths artikkel som Kleven henviser til, er den samme som er trykt som vedlegg til dette heftet.

Tenk etter!

1. Hvordan er forholdet og avgrensningen mellom parti og klasse?
2. Hva betyr det at partiet er et klasseinstrument?
3. Hvorfor kan ikke partiet ha interesser som avviker fra hele arbeiderklassens interesser?
4. Hva betyr det at partiet er sterkt og kan oppfylle sin funksjon sammen med arbeiderklassen?

Diskusjonsspørsmål

1. Partiets oppgave som fortropp er å lede massene – være veiviser. Hvordan samsvarer partiets praksis med dette utsagnet, og hva kreves for at oppgaven kan løses bedre og mer tilfredsstillende? (Dette spørsmålet er selvsagt for omfattende til at det kan gis et uttømmende svar i en studiesirkeldiskusjon. Men det er likevel av avgjørende betydning at vi nærmer oss problemstillinga, og at vi får et mer bevisst forhold til spørsmålet.)
2. «Sosialismen kommer ikke av seg sjøl, men på grunnlag av bevisst handling». Diskuter dette utsagnet, og hvilke konsekvenser dette må få for partiet.

Tenk etter!

Kveld 4

Gramsci om partiet

**Les dette først: Vår Partiteori, s. 93 – 113
Togliattis artikkel i dette studieheftet.**

(Les også sidene 77 – 93 i Klevens bok, selv om dette ikke hører med til studieplanen. Sidene er *nødvendige* for å beholde helheten og oversikten!)

Kort sammendrag

Antonio Gramsci (1891 – 1937) er en av de mest betydningsfulle teoretikere ved siden av Marx, Engels og Lenin, men av forskjellige grunner er han lite påaktet i vårt parti. Imidlertid ble Gramscis teorier (eller rettere: det som ble utlagt for Gramscis teorier og meninger) framført med en viss kraft fra kretsen om Kontrast i SV-perioden. Her ble Gramsci brukt i diskusjonen mot Lenins partiteori, noe som Kleven gjennom sin bok kraftig tilbakeviser.

Gramscis teorier om partiet står altså ikke i motsetning til eldre klassikere, snarere tvert om. Han har gitt bidrag til Marx og Lenins teorier og bibragt den internasjonale arbeiderbevegelse en rekke nye synspunkter.

Vi skal ikke her si noe mer om selve ideene som Gramsci utviklet. Disse er enkelt og presist framstilt i Klevens bok, og vi nøyer oss derfor med en gjennomgang via spørsmålsstillingene.

Her kommer Togliattis artikkel naturlig inn. Den bør studeres nøye fordi den kan fortelle oss viktige ting i vårt partiarbeid. Begivenhetene artikkelen beskriver, fikk avgjørende betydning for den italienske, men også hele den øvrige kommunistiske bevegelse.

Tenk etter!

1. Hva mente Gramsci med begrepet «fyrste»?
2. Hvordan oppfattet Gramsci de intellektuelle og deres rolle i de kommunistiske partiene?
3. Hva er det som, ifølge Gramsci, skaper oppslutning om partiet? Teori/praksis? Hva forteller dette oss om *vår* politiske hverdag?
4. Hvilke tre fundamentale elementer mener Gramsci må være til stede for at et parti kan eksistere?
5. Hvilken vekt legger Gramsci på kaderutviklingen? Enn på partiskoleringen?

Diskusjonsspørsmål

Diskusjonsspørsmål

1. På hvilken måte har Gramscis «stillingskrig» betydning for oss i dag?
2. Gramsci hevder at det er nødvendig med massenes tilslutning for at teoriene skal kunne omsettes i praksis. Diskuter dette ut-sagnet!
3. Diskuter sitatet øverst på side 101 i Klevens bok. Hvilket an-svar tillegges her det kommunistiske partiet, og hvordan etter-lever vi dette i NKP?
4. Hvilke konklusjoner og lærdommer mener du vi kan trekke av Togliattis artikkel?
5. Gramsci regner med tre «nivåer» for at et parti skal kunne eksis-tere. Diskuter den sterke vekt han legger på av *ledelsens* helt avgjørende rolle, og at han tillegger dette nivået langt større vekt enn de andre to. («Kapteinene er viktigst, for «uten dem er enhver diskusjon innholdsløs».»)

Kveld 5

Den DEMOKRATISKE sentralismen

Les dette først: Vår Partiteori, s. 140 – 149

Per Maurseths artikkel i dette studieheftet.

(Les også sidene 113 – 140 i Klevens bok, selv om dette ikke hører med til studieplanen. Sidene er *nødvendige* for å beholde helheten og oversikten!)

Kort sammendrag

Selve begrepet *demokratisk sentralisme* består av to likeverdige ledd – *demokrati* og *sentralisme*. Borgerskapet og våre andre poli-tiske motstandere har i alle år framstilt dette organisasjonsprin-sipp som en karikatur av virkeligheten. Det gis inntrykk av å være et sentralisert partiapparat der den sentrale ledelsen innehar all makt og forlanger blind lydighet fra sine medlemmer, og der med-lemmene er fratatt enhver meningsberettigelse. Galere kan det nesten ikke bli.

La oss se nærmere på vår organisasjonsmodell, som har vist seg alle andre modeller overlegen. Og la oss begynne med det kanskje mest forsømte element – og i alle fall det mest fortidde element – *demokratiet*.

Dette med demokratiet i partilivet er en selvsagt ting. Det kommunistiske partiet er jo massenes parti – flertallets parti.

Demokratismen i partilivet kan summes opp slik:

1. Alle partiorganer velges fritt av medlemmene.
2. Medlemmene kontrollerer også de valgte organers arbeid.
3. De valgte organer arbeider ut fra prinsippet om kollektiv ledelse.
4. Frie diskusjoner blant alle medlemmer før vedtak fattes er en nødvendighet.
5. Kritikkk og selvkritikk som en viktig betingelse for en demokratisk utvikling av partiet.
6. Medlemmene har vidtgående *rettigheter og fullmakter*.
7. Demokratismen trygger alle medlemmers likeberettigelse.

Eller for å si det med Prinsippprogrammets ord (s. 81 – 82):

«Partiet er oppbygd på den demokratiske sentralismens prinsipper som har bekreftet sin allmenngyldighet som organisasjonsprinsipp under alle klassekampens ulike etapper og faser og under skiftende samfunnsmessige vilkår. Disse demokratiske prinsipper gir hvert enkelt medlem full mulighet til å delta i utarbeidingen av partiets politikk og framgangslinjer og i den daglige sentrale og lokale kollektive ledelsen av partiets virksomhet. Kritikkk og selvkritikk er partiets middel til å bekjempe alle former for opportunisme og annen utglidning som skader arbeiderklassens sak. Vedtak fattes etter demokratiske flertallsavgjørelser. Partiet handler i samsvar med fattede vedtak. Det enkelte medlem bøyer seg for flertallet, men fratas ikke retten til innenfor partiet å virke for sine standpunkter, så fremt det ikke strir mot partiets grunn-syn. Den indre partidebatten er det viktigste vilkår for partiorganismens sunnhet, og en forutsetning for å hindre vilkårlighet og egenrådige avgjørelser, kameraderi og pampetendenser.

Partiets lover må stadig være et helt dekkende uttrykk for det videste partidemokrati og den enhet i handling som gir partiet indre styrke og ytre slagkraft. Partiets organisasjonsformer må alltid være i samsvar med de opp-gavene den politiske utviklingen reiser. Partiets betydning måles etter dets evne til å organisere arbeiderklassen og det arbeidende folks klassekamp i alle dens forskjellige former, etter dets evne til å skape enhet i kampen mot monopolkapitalen for folkets livsinteresser, etter dets evne til å klargjøre arbeiderklassens historiske revolusjonære rolle og sosialismens nødvendighet.»

Tenk etter!

1. Gjennomgå hver av de sju punktene i sammendraget ovenfor. Er alle disse like viktige. Eller kan vi tenke oss noen gjennom-ført/praktisert uavhengig av andre?

Diskusjonsspørsmål

1. Det er av stor betydning at ledende organer innhenter grunn-organisasjonenes syn før viktige vedtak fattes. Praktiseres dette prinsippet tilfredsstillende i vårt parti i dag, og er det praktisk mulig å følge det fullt ut?
2. Den kollektive arbeidsstilen er et annet viktig prinsipp. Diskuter hvilke betingelser som må være til stede for at en slik arbeidsstil kan være mulig å gjennomføre, og i hvilken utstrekning prinsippet er gjennomført i ditt lokallag og ditt distrikt (fylke).
3. Diskuter forholdet mellom kollektiv arbeidsstil og individuelt ansvar.
4. Lenin har sagt at «uten diskusjoner, disputer og meningsbrytninger er ingen bevegelse mulig, heller ingen arbeiderbevegelse». Diskuter dette utsagnet, og i hvilken grad angår dette vårt parti? Hvor går eventuelt grensen mellom det å la ulike meninger brytes, og det å utarte til en diskusjonsklubb?
5. Kritikkk og selvkritikk er viktig for et kommunistisk parti. (Jmfr. sitatet fra Prinsippprogrammet). Hvilke betingelser må være til stede for at *kritikk* og *selvkritikk* kan utfoldes konstruktivt i partiet?

Tenk etter!

I gjennomgått bør vi ta de viktigste punktene i sammendraget oppfor. For alle disse oppgavene. Hvor kan vi finne noe som er relevant for oppgavene? (Hvor kan vi finne noe som er relevant for oppgavene?)

diskusjonspørsmål

1. Hva er den viktigste betydningen av ledende organer i et parti? (Hva er den viktigste betydningen av ledende organer i et parti?)

Kveld 6

Den demokratiske SENTRALISMEN

Tenk etter!

(Les dette først: Vår partiteori, s. 149 – 174)

Kort sammendrag

I kveld 5 behandlet vi den demokratiske delen av partiets organisasjonsprinsipp. Men dette prinsippet har selvsagt ikke bare denne ene siden. Demokratiet uten sentralismen vil unektelig føre til en borgerlig-liberal og spontanistisk organisasjon, og ikke noe kommunistisk parti. Like sentralt og avgjørende for partiet som demokratismen er *sentralismen*. Det vil være illusorisk å tenke seg et kommunistisk parti der sentralistiske elementer er fraværende. Og fordi det særlig er denne siden ved den demokratiske sentralismen som borgerskapet særlig angriper oss for, bør vi også ta denne siden meget alvorlig.

I stikkords form kan vi sammenfatte sentralismen slik:

1. De fattede vedtak er bindende for alle medlemmer. Men det enkelte medlem «fratas ikke retten til innenfor partiet å virke for sine standpunkter, så fremt det ikke strir imot partiets grunnsyn.» (NKPs prinsippprogram, s. 81).
2. Det kan bare eksistere et ledende organ, et ledende sentrum, i partiet.
3. Partiets ledende organer er utstyrt med vidtgående rettigheter og fullmakter.
4. Det kreves fast partidisiplin av medlemmene.

Avslutningsvis i denne sammenfatningen vil vi henlede oppmerksomheten på det uhyre viktige avsnittet «Forholdet mellom demokrati og sentralisme». Vi kan vel vanskelig tenke oss *enten* demokratisisme *eller* sentralisme i partiets virksomhet. Som det står i Klevens bok er den demokratiske sentralismen enhet av og samspillet mellom to sider – demorkatismen og sentralismen.

Demokrati uten sentralisme fører til anarki, mens sentralismen uten demokrati fører til byråkrati, et fenomen som kan unngås ved:

- A. skoloring av medlemmene,
- B. at alle medlemmer trekkes med i arbeidet,
- C. at det utøves kritikk og selvkritikk,
- D. kollektive vedtak og kollektiv ledelse.

Tenk etter!

1. Repeter innledningsvis nødvendigheten av sentralismen i partiet, ifølge Lenin.
2. Hva har forholdet mellom spontanitet og bevissthet anvendt på klassekampen med dette å gjøre?
3. Hva er de mest sentrale punkter i Lenins behandling av partidisciplinen?

Diskusjonsspørsmål

1. Hvilken rolle skal partiets interne kritikk og selvkritikk spille?
2. Fattede vedtak er bindende, og overordnede organer binder underordnede. Dette er sentrale begreper ved sentralismen. Hvorfor er disse begrepene nødvendige for partiets politiske virksomhet?
3. Styrende organer – f. eks. sentralstyret – må ha visse fullmakter. Hvor vide bør disse være? Går det i det hele tatt an å sette normer på forhånd? Og i tilfellet: hvilke?
4. Partidisciplin er nødvendig, men graden kan selvsagt diskuteres. Hvordan mener dere partidisciplinen er i dag i partiet, og er det etter deres mening nødvendig/ønskelig med en endring på dette området?

Sluttord

Vi våger å tro at alle studiesirkeldeltakere etter å ha gjennomgått dette trinnet i Partiskolen har fått økt innsikt om partiets betydning og historiske oppgave.

Det er ikke tvil om at mye kan og må endres og gjøres bedre i vårt parti. Det som først og fremst trengs, og som vi håper denne studiesirkelen har bidratt til, er en dypere forståelse for det kommunistiske partiets betydning, og for hvilke praktiske følger denne økte forståelsen må få for vårt politiske virke.

Helt til slutt vil vi be dere tenke nøye over innholdet i følgende sitat fra Klevens bok, og hvordan dette må overføres til vår politiske situasjon til enhver tid.

«Og det er *bare* partiet som kan definere og stille målene og oppgavene, parolene, peke på de politiske løsninger, analysere situasjonen, ta de avgjørende politiske initiativ osv. Som politisk leder består partiets funksjon i å «trekke sosialistiske slutninger av arbeidernes protester og folkets misnøye», og nettopp derfor må partiet utvikle seg som politisk organisasjon som «lager politikk» og forsvare sin egen ideologiske og politiske selvstendighet.»

Vedlegg A

Palmiro Togliatti: Dannelsen av den ledende gruppe i Italias Kommunistiske Parti i årene 1923/1924.

1. Dannelsen av en ny ledende gruppe i Italias Kommunistiske Parti, slik gruppen den gang ble kalt, i årene 1923 og 1924 må betraktes som en sak av stor og avgjørende betydning i den italienske arbeiderbevegelsens historie og selvsagt spesielt i den kommunistiske bevegelsens historie i vårt land. Denne bevegelsens utvikling og skjebne ville uten tvil blitt annerledes, eller, kan en si, prinsipielt annerledes hvis denne nye ledende gruppen ikke var blitt dannet, eller hvis den ikke var blitt dannet nettopp på dette tidspunktet og på denne måten, nemlig etter initiativ fra og under direkte ledelse av Antonio Gramsci. Denne gruppen var kommunister som fra 1924 stod i stypissen for det kommunistiske partiet, oppnådde i sammenligning med den tidligere ledelsen et effektivt, kvalitativt fremskritt i sin evne til å forstå den ubejektive nasjonale og internasjonale situasjonen, og til ikke bare å drive agitasjon og propaganda, men også gjennomføre en virkelig politisk aksjon i overensstemmelse med denne situasjonen. Uten denne gruppen hadde det kommunistiske parti ikke fått de trekk, den styrke og anseelse som det har i dag, eller partiet ville bare greid det med langt større vanskeligheter og på møysommelige omveier. Denne gruppen klarte imidlertid ikke å vinne flertallet i partiet før den III. partikongressen, som fant sted i Lyon i januar 1926. De politiske grunnlagene for fornyelsen ble imidlertid skapt i 1923/1924 under et oppgjør som vi har dokumenter fra. Disse dokumentenes verdi består i at de ikke bare viser oss betydningen av et resultat som er utarbeidet kollektivt, men også avslører de store vanskelighetene som måtte overvinnes for å oppnå dette resultatet. Framfor alt lærer dokumentene oss Antonio Gramscis tanker og arbeid som partiets leder grundigere å kjenne. Noen av de oppfatninger som han gikk inn for og utviklet i dette oppgjøret, inneholdt framsynte erkjennelser sett ut fra tidspunktet og vilkårene de oppstod under. De var en orientering med en rekkevidde som først i tidens løp og etter mange år ble tilgjengelig og forstått fullt ut.

På den andre siden var dannelsen av en ny ledende gruppe i slutten av 1922 en politisk og organisatorisk nødvendighet for det kommunistiske partiet, og grunner av elementær betydning gjorde det umulig å unngå denne nødvendigheten. Bare knappe to år etter stiftelsen hadde partiet kommet inn i en alvorlig lederkrise. Denne krisen måtte løses, ellers ville det være tungt og vanskelig å komme framover. Verken partimedlemmene eller de ledende kadrene var den gang i stand til å se hele bredden og dybden i krisen. Verken venner eller fiender tok den alvorlig. Dersom fiendene ikke hadde vært blindet av gammelt hat og dumhet, noe som ofte hender, ville de kunnet høste store fordeler av krisen. Politifølgelsene og de fascistiske stormgruppene grusomme forbrytelser klarte ikke å svekke partiet, som tvert om ble styrket. Rett nok ble dets tallmessige styrke redusert, og det gjorde partiets aksjoner vanskeligere, men angrepene på partiet gjorde samholdet bedre og befestet den indre enheten, i partiet. På denne måten ble det forhindret at de opprivende motsetningene i ledelsen fikk virkninger i dybden blant partimedlemmene. Hvor alvorlig krisen i ledelsen var, forstår en når en saklig undersøker de faktiske omstendigheter på det tidspunktet. En må i alt vesentlig konstatere at partiet i slutten av 1922 praktisk talt var uten ledelse, ikke bare fordi de mest kjente tillitsmennene var blitt arrestert og dømt under politiets offensiv, men også av politiske årsaker som hadde sitt utspring i selve partiet. Partiets ledelse var uttrykk for en bestemt politikk. Men allerede etter to år viste det seg at ledelsen ikke lenger var i pakt med verken de konkrete, umiddelbare oppgavene, eller med situasjonens framtidige utvikling. Det var oppstått et nytt styrkeforhold i arbeiderbevegelsen, det hadde utviklet seg en ny situasjon i landet, og forandring i den internasjonale situasjonen ble varslet. For å være i pakt med de nye realitetene, trengte partiet en ny ideologisk og praktisk orientering som den gamle ledergruppen ikke kunne gi på grunn av hele sitt vesen. Hvis partiet ikke skulle bli en blodfattig sekt av virkelighetsferne talmudister, måtte først og fremst ledelsen endres. Til alt hell ble det gjort, og det ble gjort i rett tid.

2. På stiftelseskongressen i Livorno ble det den 21. januar 1921 valgt et sentralstyre som besto av 15 kamerater. I alfabetisk rekkefølge var det følgende kamerater: Ambrogio Belloni, Nicola Bombacci, Amadeo Bordiga, Bruno Fortchiarri, Egidio Gennari, Antonio Gramsci, Ruggero Grieco, Anselmo Marabini, Francesco Misiano, Giovanni Parodi, Luigi Polano, Luigi Repossi, Cesare Sessa, Antonio Tarsia, Umberto Terracini.

Det var ingen meningsforskjell om valget av dette sentralstyret. En av delegatene ville advare mot å velge Gramsci og gjorde bruk av den tøvede beskyldningen som reformister og maksimalister hadde satt i omløp under de harde diskusjonene før partikongressen, og som gikk ut på at Gramsci hadde vært «intervensjonist», ja, til og med en «glødende intervensjonist». Men spørsmålet ble ikke behandlet på partikongressen. De mest ansvarsbevisste medlemmene av den nye ledelsen mente med full rett at den kampanjen som i det sosialistiske partiet ble ført mot alle som hadde vist en usikker holdning i spørsmålet om krigsdeltagelsen i 1914/1915, var en fell som det måtte bli satt en stopper for. Prøvesteinen for partiaktivistene kunne bare være deres holdning under krigen og

særlig etter den, altså under den store politiske og sosiale krisen som kom etter våpenstillstanden. Mot Gramsci hadde man ikke mer å fare med enn en artikkel som han hadde skrevet i 1914. Den er nå offentliggjort i en utgave av hans første skrifter.¹ Under krigen var han, som alle visste, redaktør i Turnins sosialistiske ukeavis «Il Grido del popolo» og for lokalsiden i Turin-avisen «Avanti!» Etter den blodige oppstanden i august 1917, da situasjonen var meget vanskelig, ble ledelsen av den sosialistiske byorganisasjonen i Turin overlatt til ham.

Langt alvorligere grunner kunne skapt diskusjon om sammensetningen av sentralstyret som ble valgt i Livorno. Den største og sterkeste gruppen besto av de kameratene som allerede tidligere hadde tilhørt den avholdende fraksjonen (Bordiga, Grieco, Fortchiarri, Repossi, Parodi, Polano, Sessa, Tarsia). De ble ledet av Bordiga og ga ut ukeavisen «Il Soviet». Deretter kom maksimalistene (Belloni, Bombacci, Gennari, Misiano). En av dem, Marabini, tilhørte den gruppen som under forberedelsene av kongressen i Livorno hadde kommet nærmest den sentristiske «enhets» fraksjonen til Serrati i den hensikt å trekke flest mulig kamerater bort fra denne fraksjonen. Videre var to kamerater, Gramsci og Terracini, fra Turin-gruppen til «Ordine Nuovo». Denne gruppen, som mest effektivt hadde bekjempet de storborgerlige bedriftseierne for å åpne veien for arbeiderklassen, og som i denne kampen hadde oppdratt mange nye ledere, både arbeidere og intellektuelle, ble henvist til siste plass. Med unntak av Parodi, manglet sentralstyret spesielt de proletariske kadrene som hadde skapt bevegelsen for fabrikkråd. Konsekvensene av denne kjensgjerningen gjorde seg senere bemerket også fordi Parodi snart måtte forlate Italia for å komme unna forfølgelsene fra politiet.

Det er ikke kjent om Gramsci, Terracini eller andre kamerater fra den gamle Turin-gruppen gjorde krav på å bli representert på andre måter. I det sosialistiske partiet hadde denne gruppen aldri organisert seg som fraksjon i landsmålestokk. De kameratene som ledet gruppen, var unge og lite kjent utenfor sin egen by. De satset alt på å utvikle Turin-bevegelsen og delta i dens kamp. Derfor hadde de forsømt å opprette et nett av kontakter og grupper i de øvrige delene av landet. Denne feilen, som senere måtte betales dyrt, gjorde alle krav om den annen sammensetning av sentralstyret praktisk talt umulig. Men det er ikke den eneste faktoren som må tas i betraktning.

Bortsett fra oppgjøret tidligere, var det viktigste resultatet av dannelsen og fornyelsen av den ledende gruppen i IKP, at det etter splittelsen ikke bare blant de menige partimedlemmene, men også blant de ledende kadrene, uansett hvilken fraksjon de kom fra, var oppstått en ny forståelse av og et nytt opplegg for enheten og den ideologiske og praktiske disiplinen, og nettopp det ville en gjøre til allemannseie i den kommunistiske fortroppen. De tidlige oppsplittingene skulle tilhøre fortiden. Bare tanken på det ville vært en krenkelse av de nye politiske og organisatoriske prinsippene som skulle virkeliggjøres gjennom å stifte partiet, og som skulle bestemme livet i partiet. I dag kan vi nok synes at denne oppfatning

¹ Antonio Gramsci: Scritti giovanili, Turin 1958, s. 3-7. (Togliattis anmerking.)

gen var utillatelig naiv, særlig når en tenker på de store meningsforskjellene om den politiske orienteringen mellom de tre forskjellige strømningene, maksimalistene, tilhengerne av «Ordine Nuovo» og de avholdende, som hadde sluttet seg sammen for å skape det nye partiet. Det var ingen naivitet, for det gjaldt å gi partiet en ny krakter og en sterk tro på evnen til å løse problemene.

3. Det var store og tydelige meningsforskjeller i spørsmålet om å gjøre de indre utvalgene i bedriftene til fabrikkråd, men også når det gjaldt disse rådernes funksjon i arbeiderklassens kamp om makten, den bevegelsen som var oppstått sammen med dem og de harde kampene som proletariatet i Turin hadde ført med inspirasjon fra og under ledelse av redaktørene i «Ordine Nuovo». Verken maksimalistene eller de avholdende forsto eller delte oppfatningene til denne gruppen. På den andre siden var denne gruppen meget kritisk mot oppførelsen til de maksimalistiske lederne, også venstrefløyen blant dem (Gennari, Bombacci osv). De avviste den parlamentariske avholdenheten til Amadeo Bordigas tilhengerne. Mellom dem og den gruppen Bordiga ledet, kom det aldri til full enighet om hvordan en skulle gå fram i det sosialistiske partiet og blant folkemassene i hele landet, selv om de avholdende og tilhengerne til «Ordine Nuovo» på det lokale plan i Turin hadde et meget nært samarbeid i fagbevegelsen og i bedriftene. Vedtaket på den kommunistiske Internasjonales II. kongress, som anerkjente den spesielle rollen til tilhengerne av «Ordine Nuovo», konstaterte at deres oppfatninger «er i full overensstemmelse med alle grunnleggende prinsipper for den III. Internasjonale» og krevde at det programmet som Gramsci hadde utarbeidet for fornyelse av det sosialistiske partiet, skulle tjene som grunnlag for forberedelsen av partikongressen i Livorno. Dette vedtaket hadde overrasket alle andre grupper, også de på venstre fløy, og gitt dem et slag. Men så ble vedtaket faktisk glemt. Hvis en diskusjon om rollen og de umiddelbare oppgavene til det kommunistiske parti i Italia hadde kommet i stand og blitt ført grundig, ville nok store meningsforskjeller om problemer av avgjørende betydning ha kommet fram. Denne diskusjonen kunne ikke slippes løs verken i den perioden stiftelsen av partiet ble umiddelbart forberedt, eller like etterpå. Ilden ble konsentrert mot den høyreforholdsmistiske fløyen og mot sentrumsgruppen, som ingen ville isolere og støte ut av partiet. Alle var enige om denne målsettingen. Internasjonales kongress hadde formulert de programmatisk og politiske grunnsetningene. Når det gjaldt livet i partiet, var alle enige om å bryte med det sosialistiske partiets gamle praksis, og å gi det kommunistiske partiet en helt ny struktur som prinsipielt bygde på politisk disiplin og på enheten. Alle var faktisk enige om at det sosialistiske partiet i en objektiv revolusjonær situasjon ikke hadde ivaretatt sin revolusjonære oppgave fordi de forskjellige strømningene i dette partiet lå i strid med hverandre og lammet hverandre. Derfor måtte det kommunistiske partiet oppstå og virke som en enhetlig, samlet organisasjon der det ikke lenger er meningsforskjeller mellom strømninger, grupper og fraksjoner. Det er en nødvendig betingelse for å kunne virkeliggjøre den linjen som de internasjonale kongressene hadde trukket opp. Det kunne bare skje gjennom nødvendige initiativer og kontinuerlig aktivitet fra hele organisasjonen og under en partiledelse som måtte være homogen for å

kunne handle og lede besluttomt, uten å nøle og vingle. Enheten og den politiske disiplinen måtte derfor gå hånd i hånd med en sterk sentralisering. Også på dette punkt oppsto det senere alvorlige meningsforskjeller mellom opplegget til en «organisatorisk» sentralisme med hang til byråkrati, og opplegget til en «demokratisk» sentralisme. Til å begynne med kunne disse meningsforskjellene imidlertid ikke bryte ut, for alle krefter skulle brukes og ble brukt til å fremheve enheten og disiplinen – en «meget streng» disiplin, slik Lenin hadde skrevet helt i begynnelsen av «Estremismo»² – for å overvinne den uklare praksisen og den indre oppløsningen i det gamle sosialistiske partiet.

4. Generelt var det aktuelt og som oftest også riktig å reise partiets problemer på denne nye måten. Det var i samsvar med vedtakene og kravene fra kongressene i den kommunistiske Internasjonale. Det sprang direkte ut av den kritikken som ble reist mot det gamle sosialistiske partiet på grunn av lang erfaring. Dessuten ble dette krevd av den objektive situasjonen med harde sammenstøt mellom klassene. Den som gikk inn i det kommunistiske partiet, måtte vite at det var en kamporganisasjon. En kan ikke frata de menn som stod i spissen for denne organisasjonen og opprinnelig formet den, æren for at de var uredde og motstandsdyktige, slik omstendighetene forlangte. Det store flertallet av medlemmene sluttet med overbevisning og begeistring opp om den orienteringen disse mennene ga partiet. På denne måten fikk grunnorganisasjonene hjelp til å holde ut og til å utvikle seg. Alt dette er sant. Men like sant er at det meget raskt oppstod en situasjon både i partiets ledelse og i dets konkrete aktivitet som var i strid med de grunnsetningene som må bestemme livet i et kommunistisk parti.

Når en i dag på avstand tenker over de to første årene til Italias Kommunistiske Parti, får en inntrykk av en utvikling som har to oppfatninger, oppfatninger som er knyttet sammen, men som i virkeligheten er motsatte. På den ene siden fullførte titusenvis av proletarer og arbeidende sin overgang til fortroppens og den revolusjonære kampens posisjoner. Partiets innflytelse blant folkemassene økte tross alt etter Livorno, den ble altså på ingen måte mindre. Det var den positive siden, som etter hvert skulle få stadig større vekt i arbeiderbevegelsens og landets utvikling. På den andre siden ble det gjort forsøk på å tvinge dette revolusjonære oppsvinget inn i en trang ramme som begrenset dets gjennomslagskraft, forsøk på å styre det revolusjonære oppsvinget etter et stivbeint, virkelighetsfjernt skjema slik at den potensielle revolusjonære kraft ikke kunne utfolde hele sin reelle politiske effektivitet. På grunn av de objektive vilkårene i disse årene er som regel positive og negative flettet og smeltet sammen, slik at det ikke alltid er så lett å skille det ene ut fra det andre. Et brudd var imidlertid uunngåelig på et visst punkt.

5. Sentralstyret ga etter Livorno en eksekutivkomité i oppdrag å stå for den direkte ledelsen av partiarbeidet. Bordiga, Grieco, Terracini, Repossi og Fortichiari var med i denne komité-

² Her menes Lenins verk «Venstreradikalismen, kommunismens barne sykdom». (Utg. anm.)

en. Repossi ledet det faglige arbeidet. Fortichiari hadde til oppgave å bygge opp det såkalte illegale organisasjonsnett. Dette gjaldt sikringen av forbindelsene mellom ledelsen og grunnorganisasjonene samt med utlandet, forsvaret mot fascistiske overfall og mot politifølgelsene, forberdelsene til evnetuell oppstand osv. Grieco og Terracini ledet propagandaarbeidet og opprettholdt forbindelsen med grunnorganisasjonene. Amadeo Bordiga var den faktiske lederen av hele dette arbeidet. Han var en sterk politisk personlighet med sterke lederkvaliteter. I årevis hadde han systematisk arbeidet med å bygge opp sin egen fraksjon i det sosialistiske partiet. Under dette arbeidet hadde han vunnet bred anerkjennelse og respekt blant tillitsmennene på bevegelsens venstrefløy. Han kunne befale og få folk til å underordne seg. I polemikken med motstanderne opptrådte han energisk, selv om han vanligvis argumenterte skolastisk. Følgen av alt dette var at ledergruppen nesten utelukkende konsentrerte seg om hans person. Slik oppstod den oppfatningen at han var «hodet» partiet trengte og som alltid ville lede partiet godt, også i vanskelige situasjoner. Han hadde hatt meningsforskjeller med den kommunistiske Internasjonalen, og Lenin hadde kritisert ham åpent fordi han ikke ville delta i valg og parlamentarisk aktivitet, som han betraktet som den viktigste kilden til den sosialistiske bevegelsens opportunistiske utarting. Etter at det kommunistiske partiet ble stiftet, tok han avstand fra de avholdende, men fortsatt oppfattet han deltakelse i parlamentet og dets arbeid utelukkende som middel for å nå målet, og som helt underordnet virksomhet. Kamerater som ikke dugde til noe annet nyttig arbeid, skulle i første rekke stille til valg. Partisekretariatet ville nok sørge for at de fikk utlevert de erklæringene og talene som skulle framsies i møtesalen. Men dette var ikke en gang de viktigste og verste av hans oppfatninger. Det mest negative momentet var hans tanker om partiet, dets vesen, oppbygging og taktikk. Under løsningen av dette problemet tok han ikke utgangspunkt i at det kommunistiske partiet er en del av arbeiderklassen, han tok ikke den reelle situasjonen partiet handlet og eksisterte i, i betraktning, og derfor forstod han ikke å sette opp konkrete mål i overensstemmelse med den aktuelle situasjonen. Han tok tvert om utgangspunkt i abstrakte prinsipper som tilsvarte en intellektuell tankeprosess og som skulle være gyldig til enhver tid og i alle situasjoner. Når det endelige målet å erobre makten, en gang var gitt, så var alle mellomposisjoner og deres dialektiske vekselforhold overflødige, verdien av en demokratisk politisk bevegelse og frammarsjen på demokratiets grunn ble neglisjert, og klassemotsetningene ble stivbeint og skjematisk oppfattet som politiske motsetninger. Alle motstandere ble stillet likt. Det var ikke lengre mulig å finne forbundsfeller. Den ytre form og ordet ble stillet over sakens vesen. Sammenhenger ble gjort til stivsinn. Det var ikke lengre spillerom for partiets aksjon, som ble redusert til en rent propagandistisk og polemisk øvelse. Den kommunistiske fortroppens mål å vinne avgjørende innflytelse på flertallet av arbeiderne og den arbeidende befolkning i alle situasjoner, ble ignorert. All innsats for enhet med andre politiske grupperinger og enhver kamp for enhet ble ignorert. Fortroppen ble en sekt som brukte sine krefter på å vente til folkemassene når fortroppens nivå slik at den blir i stand til å føre folkemassene frem til endelige seier.

Den fremherskende faktoren i dette partiopplegget var den ytre disiplinen. Faktorer som selvstendighet i handling og initiativ fra grunnorganisasjonene eller fra den enkelte, også fra meget kvalifiserte kamerater, kom i bakgrunnen og ble til og med avvist med prinsipielle argumenter. Dette gjaldt også forskjellene i de posisjoner som ikke er å komme forbi dersom en vil hevde seg i vanskelige situasjoner som kan være helt forskjellige fra sted til sted og fra tid til annen. Dette gjaldt videre det nødvendige politiske skoleringsarbeid for å lære opp aktive tillitsmenn og utvikle deres ansvarsfølelse, og selvsagt diskusjonsmomentet, meningsbrytningene som ikke bare skal sette hele partiet, men også ledende tillitsmenn og vanlige medlemmer i stand til å forstå fullt ut hva som må gjøres, og til å sette det ut i livet og oppnå resultater. Partiet ble ikke oppfattet som politisk organisasjon, men som en organisasjon av militær type, endatil som militær organisasjon med gammelt preg uten forstand, grunnlagt på ren underordning og dermed på en slags overmenneskelig evne til et «hode» eller en liten ledergruppe som har til oppgave å ta passende forholdsregler helt alene i alle situasjoner, og å gi alle nødvendige «direktiver» og ordrer i det rette øyeblikk. Hva skulle det tjene til å åpne partiskoler som ikke bare gir større kunnskap om den marxistiske lære, men som også gjennom studier av reelle situasjoner og erfaringer, geografi, historie og landet økonomiske struktur, hjelper kameratene til selvstendig å bedømme den konkrete oppstillingen av politiske og organisatoriske oppgaver? Det ble betraktet som overflødig, til og med som en hindring. Når det gjaldt tillitsmennene på grunnplanet, tilstrebet man ikke den egenskapen at de skulle kunne handle selvstendig. En slik praksis ville gjort det mulig å gjøre feil, mens man ikke ville gjøre feil dersom man samvittighetsfullt holder seg til direktivene ovenfra. Evnene var ikke alltid målestokken under utvelgelsen av kadrene, selv om det kunne dreie seg om meget viktige arbeids- og representasjonsoppgaver for partiet.

Vi minner om disse tingene for at det skal bli lettere å forstå den skarpe kritikken Gramsci øvet i noen brev for å bringe dannelsen av en ny ledergruppe fremover. Men vi ville gjøre en feil dersom vi fortiet at partiet som helhet var for Bordigas ideologiske og praktiske orientering. Dels var det de objektive betingelsene som snarere bidro til sekterisk innkapsling enn til brede politiske masseaksjoner; dels dreide det seg om feilaktige, men blant politisk lite erfarne kamerater kanskje uunngåelige reaksjoner på forvirringen og forfallet som hadde tatt overhånd i det sosialistiske partiet, og som man ville frigjøre seg fra, også ved hjelp av de mest radikale midler. Kamerater som Terracini og Togliatti hadde også kapitulert for det sekteriske partiopplegget, og partiets tilsvarende funksjon. Det var svært overraskende, for disse kameratene stod på Gramscis side, og under hans ledelse lot de seg ikke bare lede av en motsatt orientering i arbeidet, men de hadde også bidratt til utviklingen av helt andre oppfatninger som de var kommet frem til under viktige aksjoner. Gramsci la ikke skjul på sin kritikk. Men i lang tid reiste han bare kritikk i personlige samtaler. Det kom ikke til noe oppgjør i sentralstyret. Denne kritikken kom først til uttrykk på et møte i den kommunistiske seksjonen i Turin like før den II. partikongressen. Den velse gruppen av kamerater som hadde ledet kretsen omkring «Ordine Nuovo», hadde forøvrig falt fra hverandre fordi kameratene fra Turin hadde dratt sin vei. Like etter parti-

kongressen i Livorno dro Terracini for å arbeide i landsstyrets sekretariat, noen måneder senere også Togliatti, som overtok ledelsen av dagsavisen «Il Comunista» i Roma, mens andre reiste av andre grunner. Gikk ledelsen, som lyttet til Bordiga, i forbindelse med disse forflytningene frem etter en plan for å forhindre dannelsen av en opposisjonell gruppe da den etter den II. partikongressen sendte Gramsci til Moskva som delegat til den kommunistiske Internasjonals eksekutivkomité? Det er vanskelig å svare på. Allerde Piero Gobetti³ hadde oppfattet det som et tegn på svakhet og oppløsning av datidens kommunistiske bevegelse, at noen av de beste lederne ble spredt på steder som lå langt fra hverandre etter en byråkratisk plan som ble satt gjennom ovenfra, slik at alle i større eller mindre grad ikke klarte å ivereta sine oppgaver.

6. Ledelsen begynte å vakle på grunn av to spørsmål av livs- viktig betydning, nemlig i spørsmålet om organisert og væpnet motstand mot de fascistiske voldshandlingene, og i spørsmålet om disiplin mot vedtakene i den kommunistiske Internasjonalen. Beslutningen som i begynnelsen av 1921 ble tatt om ikke å delta i bevegelsen «Arditi del popolo», etter at denne bevegelsen nettopp var kommet inn på den politiske arenaen, var en alvorlig feil som skyldtes sekterisk skjematisme: Kommunistene måtte ha sine egne motstandsgrupper og ikke blande seg med andre. Det betydde i virkeligheten å gi avkall på å være den drivende og ledende kraft i en stor massebevegelse. Mange var mot denne innstillingen, men de sa ikke noe. På grunnplanet ble den imidlertid i stor utstrekning ignorert eller korrigert i praksis.

Forbindelsene med Internasjonalen begynte å tilspisse seg under den III. verdenskongressen, da Terracini optrådte på vegne av den italienske delegasjonen og avviste nødvendigheten av å vinne flertall. Han representerte den ekstremistiske doktrinen om en «offensiv» fra små grupper for å erobre makten, noe Lenin kritiserte ham heftig for. Enhetspolitikken for arbeiderklassen og de arbeidende masser som den III. kongressen innledet, og som skulle virkeliggjøres ved hjelp av enhetsfronttaktikken, støtte kraftig sammen med alle de oppfatninger som hadde fått overtaket i det italienske partiet.

Til å begynne med ble denne politikken kritisert og avvist, for så å bli godtatt med sammenbitte tenner og betraktet som en stor innrømmelse som bare gjaldt fagbevegelsen. Senere ble den – uten tro på muligheten for et håndgripelig politisk resultat – praktisert i første rekke i den hensikt å bruke denne politikken for å avsløre lederne i andre politiske og faglige strømninger. I samme øyeblikk en hadde oppfordret dem til samarbeid, ble de stemplet som forrædere. Alt dette var fylt av motsetninger og kunne ikke bidra til å gjøre partiets arbeid så bredt og effektivt som situasjonen krevde. Motsetningen til Internasjonalen ble enda større da Internasjonalen knyttet kampen for enhetsfronten sammen med kravet om en arbeider- og bonderegjering som skulle dannes på grunnlag av aksjonsenhet med de sosialdemokratiske massene. Denne parolen ble også brukt i Italia, men uten overbevisning og bare som frase,

³ Piero Gobetti: *La rivoluzione Liberale*, Bologna 1924, s. 98. (Togliattis anm.)

så derfor fikk den ingen politisk og propagandistisk virkning.

På den II. partikongressen, som fant sted i Roma i mars 1922, kom disse svakhetene til uttrykk, og for ledelsen endte partikongressen med dårlig resultat. Den hadde lagt frem «Teser og taktikken» der dens ekstremistiske og sekteriske holdning hadde fått fast form. Disse tesene inneholdt en feilaktig vurdering av situasjonen i Italia, idet muligheten for et fascistisk statskupp ble utelukket. Gramsci hadde kritisert disse tesene, først på et møte i partiorganisasjonen i Turin og deretter i partikongressens politiske utvalg. Han oppnådde at vurderingen av det politiske perspektivet ble korrigert noe, men på selve partikongressen reiste han ikke prinsipielle innvendinger. Dette angrepet ble gjort av bulgareren Wassil Kolarow, Internasjonals delegat, som i en enkel, men svært slående tale vekket partikongressen. Troskaper mot den kommunistiske Internasjonals politiske linje hadde siden Internasjonals grunnleggelse vært det vesentlige element i den politiske bevisstheten til partiet og dets aktiviteter. Hadde man i Livorno ikke skilt lag med maksimalistene og med Serrati fordi de hadde avvist en fullstendig gjennomføring av Internasjonals vedtak? Da delegatene ble så kraftig konfrontert med avsløringen av en krass motsigelse til de oppfatninger Lenin selv så energisk hadde kjempet for, ble til og med Bordiga-ledelsens mest trofaste tilhengere usikre. Dersom det i dette øyeblikk hadde eksistert et seriøst alternativ, ville ledelsen vært underlegen. Et kompromiss ble imidlertid utveien. «Tesene» ble riktig nok vedtatt, men vedtaket var bare rådgivende, bare et bidrag til diskusjonen om en senere internasjonal kongress, ikke en oppslutning om den politiske linjen som var gyldig for partiets ledelse. Det endte altså med et tve-tydig vedtak og med en ledelse som faktisk hadde mistet sin autoritet.

Hvorfor fulgte ikke Antonio Gramsci en annen linje på partikongressen i Roma? Hvorfor prøvde han ikke gjennom åpen kritikk, som også Kolarow ville ha støttet, å få oppslutning fra en betydelig del av partikongressen? Denne muligheten var tilstede. Det er vanskelig å finne gode svar på disse spørsmålene. For å rettferdiggjøre hans holdning, argumenterer en gjerne med at han ikke ville gå sammen med en gruppe kamerater som både kritiserte «tesene» og ledelsens sekterisme ut fra høyreholdninger. Den mest kjente blant dem var Angelo Tasca, som Gramsci helt fra 1920 hadde vært uenig med.

Han fikk støtte av Antonio Graziadei, en kritiker av den marxistiske verditeorien. Til gruppen hørte også noen faglige ledere, parlamentsmedlemmer og tillitsmenn på grunnplanet. Gruppen var svært heterogen. Blant andre hadde den også oppslutning fra fantaster som neppe kunne tas alvorlig (eksempelvis Bombacci). Kan en si at denne gruppen virkelig utgjorde en fare fra høyre? Det kan være riktig på bakgrunn av enkelte uttalelser som disse kameratene kom med i sin kritikk, eller i samtaler, eksempelvis deres opportunistiske utlegning av enhetsfronttaktikken, deres motstand mot det kommunistiske partis organisasjonsprinsipper, deres avvisning av en virkelig politisk disiplin, deres hang til de vanlige formene for parlamentarisme i det gamle sosialistiske partiet, deres fordømmelse av organiseringen av motstanden og av forberedelsen på illegalitet og andre ting, og deres påstand om at splittelsen i Livorno skjedde for langt mot venstre, så derfor ble den ikke gjen-

nomført riktig. Alle disse oppfatningene ble imidlertid tilbakevist med opphisselse fra det overveldende flertall i partiet. Nettopp derfor må en anta at det for partiet som helhet ikke eksisterte noen virkelig fare fra høyre, og at det slett ikke ville vært vanskelig å kritisere og tilbakevise ledelsens sekterisme og feil uten å gå sammen med dem som representerte denne faren. Tvert om ville kritikk i to retninger ha hjulpet til med å vinne aktive partimedlemmer tilbake fordi de ikke delte ledelsens oppfatninger, var uten ledelse, hadde mistet motet eller kommet på avveier.

En kan ikke tro at Gramsci ikke visste at kampen på to fronter er en fast regel under utviklingen av arbeiderklassens parti, særlig i vanskelige øyeblikk. Derfor må en anta at han ikke så mulige alternativer til partiets ledelse, og det må en gi ham rett i. En forandring var ikke moden. Det var overhodet ingen til stede som kunne danne en ny ledelse. Gramsci sa selv siden at han ikke var fullt orientert om ledelsens virkelige virksomhet den gangen. En for sterk rystelse av den gamle ledelsen, eller full utkobling av den, ville fått uberegnelige virkninger i hele partiet. Heller ikke høyregruppens sammensetning ga noe alternativ: dens dyktigste representant, Tasca, hadde ikke en politisk leders kvaliteter på grunn av sine oppskrudde intellektuelle fordommer, men også på grunn av de personlige problemene som plaget ham. Selv om en tar hensyn til alle disse omstendighetene, gjelder nå som før kritikken av at det på partikongressen og etterpå ble opprettet et minimum av kontakter og inngått overenskomster som senere, uten at det ville vært utillatelig fraksjonsmakeri, hadde gjort det mulig å løse de alvorlige problemene som oppstod etter Internasjonalsens IV. kongress.

I en viss utstrekning ble imidlertid sentralstyret fornyet. Antall medlemmer ble redusert fra 15 til 14. Ambrogio Belloni, Nicola Bombacci, Francesco Misiano, Giovanni Parodi (i likhet med Misiano ble han tvunget til å emigrere), Luigi Polano og Antonio Tarsia ble ikke gjenvalgt. Nye medlemmer ble Isidoro Azzario, Vittorio Flecchia, Leopoldo Gasperini, Ennio Gnudi og Togliatti. Eksekutivkomitéens sammensetning og oppgaver ble ikke forandret. Som allerede nevnt, ble Gramsci utpekt til det italienske partiets representant i den kommunistiske Internasjonalsens eksekutivkomité og forlot Italia få måneder etter partikongressen. Han hadde da svært dårlig helse.

7. Etter det sosialistiske partiets kongress i Roma i oktober 1922 oppstod det i den kommunistiske ledelsen på mange måter en situasjon som i dag kan synes paradoks. På den sosialistiske partikongressen seiret den maksimalistiske venstrestrømningen. Kongressen besluttet å utelukke alle «medlemmer av kollaboratørens fraksjon» samt alle som godtok deres holdning, altså reformistene (Turati, Matteotti, Modigliani osv.) fra partiet. Samtidig ble partiets tilhørighet til den III. Internasjonalsen fornyet. Var ikke dette faktisk en revansje for Livorno? I Livorno var det nettopp i spørsmålet om utelukkelse av reformistene kommet til brudd med Serrati, og kommunistene var fortsatt i mindretall. Forandringen skjedde som følge av en hel rekke kjensgjerninger: Den fascistiske offensiven hadde redusert det sosialistiske partiets medlemstall på grunnplanet merkbart. Som naturlig er, ble de mest aktive kameratene med de mest radikale oppfatningene stort

sett i partiet. Videre hadde man skuffende erfaring fra forsøkene på å demme opp for den fascistiske fremmarsjen med en uforståelig «fredspakt», eller med ubesluttsomme og inkonsekvente parlamentariske aksjoner. I tillegg kom kommunistenes kritikk og aksjon, deres prinsipielle polemikk, deres eksempel på seig utholdenhet i kampen. Det var riktig å se sosialistenes vedtak i Roma som en seler for kommunistene, og like riktig var det på dette grunnlag straks å begynne med å overprøve de politiske forbindelsene med det sosialistiske partiet og trekke slutninger med hensyn til muligheten og nødvendigheten av en ny tilnærming eller en eventuell sammenslutning. Det er meget sannsynlig at en del av de sosialistiske lederne under alle omstendigheter, uansett hvordan kommunistenes holdning hadde vært, ville ha avvist en sammenslutning. Men disse omstendighetene burde heller ha stimulert til raskt å ta et modig skritt for straks å opprette den nødvendige forbindelsen med de sosialistiske massene, som hadde gått inn for den vendingen deres partikongress hadde gjort, enn til å unnlate å ta dette skrittet.

Helt fra begynnelsen av var imidlertid eksekutivkomitéen i sin holdning mistroisk, utilfreds, avvisende mot enhver virkelig politisk aksjon. «Det er ikke noe å gjøre med maksimalistene». Det var parolen. Og: «De lederne som har gått over til venstreholdninger, har bare gjort det av opportuniste for ikke å løse seg fra folkemassene. Hvis vi fortsetter å hamre på dem som hittil, vil denne løsrivelsen bli fullført.» I det hele tatt var dette en typisk skjematisk oppfatning som lå fjern fra enhver realitet. En kort kommentar som Togliatti skrev og offentliggjorde som leder i «Kommunist», sa seg enig i de sosialistiske vedtakene og antydte meget forsiktig perspektivene for en tilnærming, men den ble kritisert. Eksekutivkomitéen gikk imot ethvert forslag som tok sikte på tilnærming eller sammenslutning enda den visste at Internasjonalsen hadde tilrådd en slik linje. Sentralstyret godtok den fremlagte orienteringen fra eksekutivkomitéen med ett eneste forbehold som ble foreslått av Anselmo Marabini og Togliatti, nemlig ikke å krenke Internasjonalsens disiplin, det vil si å godta Internasjonalsens forslag etter en diskusjon.

Sluttet partiet som helhet opp om ledelsens holdning? Det er ikke lett å si det med sikkerhet i dag. Vi skal ikke glemme at fascistene og staten raste med voldshandlinger mot de arbeidendes organisasjoner og hadde tilføyd dem mange nederlag. Det var like før marsjen mot Roma. Etter generalstreiken i august hadde de arbeidende massenes motstands- og kampkraft nådd et lavmål. De objektive betingelsene var slik at fortroppen, trass i alt sitt mot, stadig ble sirklet mer inn og bremset. De reelle mulighetene for en bred aksjon som en sammenslutning med sosialistene krevde for at den ikke bare skulle være en operasjon på toppen, var meget begrenset. Dessuten var det blitt ført en meget skarp polemikk mot sosialistene, uten at det alltid ble gjort den nødvendige forskjell mellom de opportunistiske lederne og arbeiderne på grunnplanet. På denne måten var det gravd grøfter som var vanskelig å fylle igjen. Det mest tungtveiende var imidlertid at partiet, slik det var blitt ledet, ikke hadde fått evnen til å tilpasse sin taktikk til situasjonens krav.

En skal heller ikke se bort fra at forslaget om sammensetning berørte noen grunnleggende spørsmål som var alt annet enn klare i

det kommunistiske partiet, og som heller ikke kunne diskuteres rolig og saklig. Skulle resultatene på partikongressen i Livorno, som bare sikret kommunistene et mindretall, vurderes som fremgang eller tilbakeslag? Var resultatene endelige, eller skulle de på grunn av situasjonens utvikling blitt korrigert eller endret, og på hvilken måte? Det er funnet et fragment til et brev fra Gramsci, og det blir nå offentliggjort for første gang. Her slår han fast at «splittelsen i Livorno (løsrivelsen av flertallet i det italienske proletariatet fra den kommunistiske Internasjonale) uten tvil var reaksjonens største seier»⁴. I alt vesentlig ligger samme bedømmelsen av denne prosessen til grunn for Togliattis kommentar til splittelsen i dagsavisen «Ordine Nuovo». Denne kommentaren var ikke et seiersrop, men en henvisning til hvor alvorlig og vanskelig de nye oppgavene ville bli. Men slik tenkte helt sikkert ikke ekstremistene i de avholdendes fraksjon, som hadde vært mer enn sterkt nok representert i Livorno! Av Gramscis holdning fremgikk nødvendigheten av å overvinne tilbakeslaget gjennom en politikk som kunne endre styrkeforholdet slik det hadde utviklet seg i januar 1921, gjennom å utvide de oppnådde ideologiske og politiske posisjoner til nye lag av de arbeidende masser. Hva hadde kommunistene gjort for å klare det? Hva hadde deres ledelse gjort? Modig og sterkt hadde de kjempet mot klassefienden. De hadde skapt en sterk organisasjon for fortroppen. De hadde kritisert andres svakheter, feighet og feil. De hadde gradvis utvidet sin innflytelse. Men en virkelig, en bred politisk aksjon som omfattet alle folkemasser idet den stilte et nytt problem på en ny måte, nemlig problemet aksjonsenhet mot klassefienden, hadde bare den kommunistiske Internasjonale greid å få til idet den utviklet enhetsfronttaktikken. Den italienske ledergruppen hadde ikke en gang fullt ut forstått hvilken betydning dette politiske initiativet hadde nettopp for Italia og for det italienske partiet, slik dette initiativet nå en gang hadde oppstått. Etter at styrkeforholdet i det sosialistiske partiet hadde endret seg til vår fordel, holdt denne gruppen ikke lenger følge med tingenes utvikling, den var ikke i stand til å tildele seg selv og den bevegelsen som den ledet, en ny, stor rolle for å få en politisk prosess av alt annet enn annenrangs betydning i gang og oppnå nye positive resultater. Kort sagt hadde partiet ingen som var i stand til å lede i en ny situasjon som de gjennom sin handling selv hadde bidratt til å skape. Slik hadde Italias Kommunistiske Parti i virkeligheten mistet sin politiske ledelse allerede før eksekutivkomitéen ble splittet og lammet på grunn av arrestasjoner, og før sentralstyret hadde mistet sin arbeidsevne.

8. Fremstillingene til nå lar oss trekke den slutningen at dannelsen av en ny ledergruppe var viktig og avgjørende for partiets fremtid. Av sakens gang og spesielt av den korrespondansen vi har offentliggjort mellom Antonio Gramsci og de kameratene som under hans ledelse dannet den nye gruppen, fremgår det at dannelsen av denne gruppen var en langsom og møysommelig prosess med avbrudd og tilbakeslag.

4) Gramscis brevfragment. I: Palmiro Togliatti: La formazione del gruppo dirigente del Partito comunista italiano nel 1923-1924, Roma 1962, s. 102. (Utg. anm.)

Et første brudd i den gamle ledelsen skjedde under den kommunistiske Internasjonales IV. kongress da den italienske delegasjonen med stort flertall besluttet å gi sin tilslutning til den internasjonale eksekutivkomitéens forslag. Dette bruddet ble imidlertid ikke fulgt av dannelsen av en ny ledergruppe. Ingen tenkte på å ta initiativet til det. Den gamle eksekutivkomitéen vendte tilbake til Italia med alle fullmakter. Bare spørsmålet om sammenslutning med sosialistene, som av en rekke grunner ikke kunne skje, dannet et unntak. Etter at den gamle eksekutivkomitéen hadde falt fra hverandre på grunn av arrestasjoner, fikk arbeidet med å organisere et nytt sekretariat en midlertidig og tilfeldig karakter. I den utvidede eksekutivkomitéen som møttes i juni, brøt meningsforskjellen med Internasjonale ut igjen ut, på enkelte måter til og med i skjerpet form. Til slutten av 1923 lyktes det endelig den nye ledelsen, som var dannet etter vedtak i Internasjonale, å gjøre et stort praktisk arbeid, men den greide ikke å konsolidere seg selv. De nødvendige skritt i denne retningen ble til slutt gjort i de første månedene av 1924. I juni det året Matteotti-krisen tok til, kunne en på den ene siden si at det eksisterte en ny ledergruppe med selvtilitt, på den andre siden var det klart at det ennå ikke hadde lykkes den å vinne tillit fra hele partiet, noe som er en nødvendig forutsetning for å kunne snakke om en ny ledelse. På landskonferansen i Como i mai 1924 ble flertallet i sentralstyret vunnet for en ny politisk orientering, men flertallet blant utsendingene fra provinsorganisasjonene gikk imot. Grunnen til dette finner en i den måten konferansen ble lagt opp, forberedt og gjennomført. Alt det som en ved en annen anledning burde analysere og legge fram, var ikke noe annet enn et punktum for den lange, møysommelige prosessen som vi allerede har skrevet om.

En forhastet negativ dom ville historisk sett imidlertid ikke være riktig. Jeg mener det ville være en alvorlig feil dersom en i fremstillingen av arbeiderbevegelsens historie og særlig av historien til det partiet en kjemper i og har stått og fortsatt står i spisen for, vil påstå og bevise at dette partiet og dets ledelse alltid har forholdt seg riktig på den eneste mulige måten. Hvis en gjør det, ville en komme til å fremstille en eneste uavbrutt triumfferd. Det ville være en falsk fremstilling som er langt fra virkeligheten og blir motbevist av den. Ingen av de kommunistiske partiene og arbeiderpartiene hadde en Lenin i spissen, slik tilfellet var hos bolsjevikene. Tvert om var de underlagt forskjellige innflytelser som ikke bare stammet fra den russiske revolusjonens eksempel, men også fra arbeiderbevegelsens tradisjoner og erfaring i de enkelte land, fra mange slags press som kom fra de sosiale betingelsene og omstendighetene i selve den økonomiske og politiske utviklingen. De aktive kjemperne arbeidet sannsynligvis alltid med begeistring og i god tro for den riktige linjen, men den riktige løsningen ble bare funnet gjennom egen erfaring, det vil altså også si gjennom ubesluttsomme holdninger og oppgjør, gjennom feil som av og til oppstod på grunn av feilaktige orienteringer som ikke var i samsvar med den konkrete situasjonen, men som oppgavene likevel ble avledet fra. Vår bevegelses historie blir altså bare levende og lærerik når den forteller oss hva som virkelig har skjedd og hvordan det skjedde. Det kan den imidlertid bare når den fremstiller denne prosessen og gjør den forståelig for oss. Et parti som er eller vil være et virkelig parti for arbeiderklassen, et masseparti, kan ikke

ha noe indre partiliv som er løsrevet fra kontaktene og forbindelsene med de prosesser som skjer i de arbeidende masser, løsrevet fra de bevissthetsendringene som skjer samtidig med disse prosessene. Heller ikke usikkerhet og feil kan altså betraktes bare som uttrykk for ideologisk tilbakeslapp, manglende forstand, manglende evne eller noe enda verre. Også usikkerhet og feil må en lære å forstå som uttrykk for en spesiell situasjon, som uttrykk for et kompleks av ennå uløste problemer, for et krav som ikke i rett tid er innfridd på en riktig måte og dermed belaster all videre utvikling.

Hvorfor nølte Gramsci, Scoccimarro, Terracini, Togliatti og de andre slik med å snakke hardt og uten å ta hensyn om nødvendigheten av å gi partiet en ny orientering og en ny ledelse, selv etter at de i virkeligheten allerede var i gang med å gjøre de nødvendige forandringer? I sammenheng med den II. partikongressen har vi allerede fortalt om mindretallsgruppen til høyre, om hva den var og i hvilken utstrekning den for hele partiet representerte den virkelige faren for avvikelse og splittelse. Av hele den korrespondansen som nå blir offentliggjort, fremgår det at frykten for denne faren fortsatte og helt til slutt var en hindring i arbeidet med å drive forandringen raskere og mer besluttsomt gjennom. I juni 1923 gjorde mindretallsgruppen endatil et farlig framstøt idet den forlangte at Internasjonalen skulle overlate ledelsen til den. Dette kravet ble ikke imøtekommet. Men i diskusjonen som dette utløste og på grunn av det på samme tid feilslåtte forsøket på å få til en sammenslutning med sosialistene, ble det lagt fram argumenter som forvrengte kjensgjerningene og gjorde alle kamerater som på en eller annen måte hadde tilhørt den gamle ledelsen, bite og støtte dem bort. En slik påstand var eksempelvis at kommunistene hadde ansvaret for fascistenes maktovertagelse. Det var ikke bare en falsk påstand, men ville også, dersom en hadde avdekket dens virkelige innhold, igjen ha reist spørsmålet om splittelsen i Livorno var riktig og nødvendig. Det var ikke til å undres over de skarpe reaksjonene fra de menn som med så mye overbevisning og hengivenhet hadde gått den italienske arbeiderklassens vei i etterkrigstiden. Ubesvart er likevel spørsmålet som vi har reist i sammenheng med Gramscis holdning på den kommunistiske partikongressen i Roma. Mindretallsgruppen var virkelig en opphopning av forvirrede, inkonsekvente, ofte motstridende bestrebelser, bortsett fra den midlertidige fremgangen i 1923, som åpnet inngangen for den til partiets ledende organer. La oss se på tilfellet Bombacci. Han var en prinsipiell demagog som på bakgrunn av Mussolinis bestrebelser på å få i stand en diplomatisk tilnærming til Sovjetunionen, begynte å tøve om «to revolusjoner» som ville møte hverandre. Eller la oss ta tilfellet med parlamentsmedlemmet Ambrogio Belloni fra Alessandria. Han var kommunist av en helt annen støpning enn Bombacci og var medlem av partiet helt til sin død. Men to artikler som han skrev for Triest-avisen «Lavoratore» for 21. og 23. mars 1923 og som vi nevner i den korrespondansen vi har offentliggjort mellom Gramsci og Scoccimarro, vitner om to store uklarheter: Nedbyggingen av krigsøkonomien i de kapitalistiske land stilles på samme plan som slutten på krigskommunismen i Russland osv. osv. Uten tvil var denne gruppens vurdering riktig, men nettopp fordi denne vurderingen var i samsvar med

virkeligheten, var den faren som gruppen representerte i partiet liten, for flertallet i partiet ville ikke ha representanter for denne gruppen i ledelsen. Internasjonalens ledere erkjente det også. Også i tider med store motsetninger var de meget forsiktige med å handle i denne retningen.

Hvis en vil snakke om de oppfatninger og stemninger som den gang var fremherskende blant den store masse av partimedlemmer, må en gå frem på en helt annen måte. Det er lett sagt og sikkert riktig at disse oppfatningene og stemningene var en følge av visse falske orienteringer og visse konkrete politiske feil. Skulle en eller skulle en ikke ta hensyn til dette når en tok fatt på å vise hele organisasjonen en ny vei? Flertallet blant kameratene hadde i slutten av 1922 ikke kunnet venne seg til tanken på at Serrati igjen skulle bli partiets leder. Det var også mange andre ting. Hvor sterk Antonio Gramscis politiske tenkning var og hvilke evner han hadde som partileder, visste bare kamerater som stod ham nær. Vi skal her ikke snakke om mange andre som en kjente og satte pris på som trofaste, aktive tillitsmenn, men heller ikke mer. En kan ikke unngå å ta hensyn til den motsigelsen som kommer frem mellom de nye, riktige oppfatningene som var diktert av en skarpsindig forståelse av samtiden og fremtiden og som Gramsci i sine brev etter hvert fremstilte stadig klarere, og de andre kameratenes stadige tilbakefall til en begrenset krets av problemer som endatil har fortidens skygge over seg og er belastet av meninger som hindrer skapende politisk tenkning i å nå nye høyder. Uten tvil beveget også massen av medlemmer og tillitsmenn seg innenfor denne begrensede kretsen av meninger. Grunnplanet bremset også en raskere bevegelse.

Det ville i dag være meningsløst å stille spørsmålet om et brudd i det ene eller andre øyeblikk hadde ført til andre, mer eller mindre gunstige resultater. I stedet må en trekke den slutningen at et treghetsmoment alltid eksisterer i et partis liv. Dersom en sektetriske oppfatning er fremherskende, får dette treghetsmomentet den største betydning. Dette er desto mer tungtveiende jo mindre partiet har vennet seg til indre diskusjoner, til kollektiv utvikling av sin politikk og sine initiativer, til å trekke flest mulig aktive medlemmer med i denne utviklingen. Slik var situasjonen i de første to til tre år av Italias Kommunistiske Partis eksistens. Selv de som ville bringe partiet inn på en riktig vei, måtte overvinne denne sykdommen som hadde angrepet hele organismen.

9. Antonio Gramsci hadde tidligere enn andre og grundigere enn dem overvunnet denne sykdommen helt. En kan ikke en gang påstå at han hadde lidd av denne sykdommen. Den forklaringen av sin holdning som han måtte gi på den kommunistiske Internasjonalens IV. kongress, gir virkelig et bilde av en «nødtilstand», et bilde av politiske og organisatoriske forhold som en mann alene neppe hadde greid å beherske og forandre på eget initiativ, uansett hvor evnerik og modig han enn måtte være. Det som må understrekes og som var Gramscis fortjeneste, var den metoden han brukte i diskusjonen idet han oppfordret de andre kameratene til korrekt anvendelse av marxismens prinsipper, til å forstå den objektive situasjonen, de nye politiske forhold den skapte mellom klassene, og de nye hendingene som vokste fram. Det

gjorde ham uerstattelig som initiativtager til den nye ledergruppen. Bare denne metoden gjorde det mulig å overvinne all vakling, den begrensede rammen for rent organisatorisk problematikk, den uberettigede frykten, en gruppes mer eller mindre verdifulle tradisjoner, prestisjespørsmålene og personlige saker, og å komme inn på den brede veien til en gjenoppliving av politiske aksjoner.

En stod ved begynnelsen av et nytt avsnitt i utviklingen. Problemene i tiden umiddelbart etter krigen måtte løses. Oktoberrevolusjonens store seier var endelig, den var utgangspunktet for en langvarig og ikke alltid lett oppbygging av en ny samfunnsorden. Men i de andre europeiske land begynte den revolusjonære bevegelsens bølger å legge seg. I 1923 fant den siste umiddelbare kampen om makten sted i Tyskland. Noen land hadde allerede overvunnet de store økonomiske følgene av krigens rystelser. De dype indre motsigelsene og de alvorlige motsetningene mellom landene eksisterte fortsatt. Men de ledende kretser i borgerskapet trodde at de kunne bli herre over disse vanskelighetene med nye metoder. Det prøvde de på den ene siden med åpen fascistisk vold, på den andre siden med støtte fra sosialdemokratiet, som kom til makten som regjeringsparti og erklærte at det hadde til hensikt å gjennomføre reformer. Der den revolusjonære fortroppen ikke forstod den nye situasjonen, der den under kampforhold som ikke lenger viste makterobringen som umiddelbart perspektiv, ikke fornyet og utvidet sine forbindelser med folkemassene, stod fortroppen i fare for å bli isolert og presset til side. Man gikk over fra bevegelseskrig – for å si det med Gramsci – til stillingskrig. Den kommunistiske bevegelsens høyeste organ, Internasjonalens kongress, definerte sommeren 1924 denne nye situasjonen og betegnet den som relativ stabilisering av kapitalismen. Gramscis analyse beveget seg i samme retning og kom til det samme resultatet. På bakgrunn av dette nye perspektivet måtte en overprøve hele den orienteringen som det italienske partiet til da hadde fulgt.

Også for Italia var det klart at et nytt avsnitt ville komme. Det fremgikk også av brev som i enkelte tilfeller ble skrevet få måneder etter marsjen mot Roma.

Gramsci kom til denne slutningen etter at han hadde undersøkt den fascistiske bevegelsens vesen. Som kjent hadde den kommunistiske ledelsens oppfatning bestått i at fascismen ikke var noe mer enn den herskende borgerlige klassens interne sak, og at det der fascismen hadde kommet til makten, ikke hadde skjedd noe annet enn en utskifting av grupper som ikke skilte seg vesentlig ut fra hverandre. Arbeiderklassen og dens parti skulle riktignok slå den fascistiske volden tilbake, forsvare seg, hvis mulig angripe fascistene for å knuse dem, men ledelsen greide ikke å gjøre forskjell på de ulike gruppene som kjempet med hverandre om makten. Etter denne oppfatningen var det ingen mulighet for et «statskupp» fordi statens vesen ikke hadde forandret seg. Denne oppfatningen var falsk, men oppmerksomme studier av datidens publikasjoner viser at storparten av offentligheten støttet den, fra Giletti til sosialistene. Gramsci derimot rettet oppmerksomheten mot den fascistiske bevegelsens klasseinnhold. Han la ikke skjul på at denne bevegelsen i det kapitalistiske borgerskapets hender var et instrument for åpen undertrykking. Allerede i 1920 hadde han forutsatt at borgerskapet ville gripe til alle midler, i første rekke til væpnet vold og

ubarmhjertig forfølgelse for å knuse alle landevinningene til demokratiet og arbeiderbevegelsen, og for å tvinge proletariatet og de arbeidende masser i kne. Den fascistiske bevegelsen var oppstått gjennom en forskyvning i styrkeforholdet mellom bestemte sosiale grupper på landet og i byene. Disse gruppene var ikke homogene seg imellom, og de var heller ikke i pakt med de gamle herskende kretser. Nye motsigelser oppstod altså i det italienske samfunnet. Til og med reaksjonens stormtropper var revet opp av indre motsetninger som hadde betydning for hele landet. Denne analysen av klassene og i denne sammenheng klarleggingen av de programmatiske posisjoner og tendenser som oppstod i de fascistiske organisasjonene i byene og i stormtroppene på landet, hadde Gramsci arbeidet med i den siste perioden av det direkte samarbeidet med Togliatti, det vil si i de første månedene i 1921. Han trakk Togliatti med i dette arbeidet. Under forberedelsene av Internasjonalens IV. kongress, der Togliatti skulle gi en rapport om dette emnet, hadde han fortsatt med dette arbeidet. Da han ikke deltok i kongressen, må en anta at de dokumentene han hadde utarbeidet, er gått tapt. Bordiga la fram rapporten, men med en annen linje, hovedsakelig på en fortellende måte. Av de dokumentene som vi nå offentliggjør, fremgår det at Gramsci hellet til å se fascismen som et forsøk fra agrarborgerskapet på å hevde seg i allianse med storgodseierne mot bøndene og mot arbeiderne som uavhengig kraft i den italienske staten. Tendensen ville, mente Gramsci, føre til en løsrivelse fra småborgerskapet i byene som den fascistiske bevegelsen til å begynne med hadde sitt utspring i. Videre ville det ha skjedd en tilspissing av forholdet mellom fascismen og det katolske folkepartiet, som i den første etterkrigstiden hadde forsøkt å samle alle eierlag på landet omkring seg.

I dag kan en strides om i hvilken utstrekning denne analysen og disse slutningene var riktige. Riktig var den retningen Gramsci ledet undersøkelsene i for nøyaktig å definere posisjonene til de forskjellige herskende gruppene i borgerskapet, for å definere motivene for at de var for marsjen mot Roma, men også motivene for at de etter marsjen mot Roma sluttet å betrakte den fascistiske regjeringen med udelt sympati. Den største feilen som en den gangen kunne gjøre, ble dermed unngått, nemlig å anta at Mussolinis og svartskjortenes maktovertagelse hadde knust alle perspektiver for en bred politisk massebevegelse. På den ene siden begynte en å søke intenst etter de minste tegn eller kimer til en opposisjon som utviklet seg nedenfra (krigsveteraner, D'Annunzios' tilhengere, venstreinnstilte katolikker, representanter for regional uavhengighet, Sardinias uavhengighet osv.), på den andre siden var det ikke utelukket, men til og med sannsynlig at det på høyeste plan ville komme til et brudd som kunne få en del av borgerskapet til selv å frigjøre seg fra båndene til fascismen. På denne måten ble det stillet opp en konkret hypotese for et demokratisk perspektiv som arbeiderbevegelsen og det kommunistiske parti måtte være i stand til å handle etter.

Vi skal ikke her undersøke om det kommunistiske partiet i de påfølgende måneder og år forstod å gå den veien som denne analysen viste det. Sikkert er at spådommen om et nytt tidsavsnitt med harde politiske kriser og åpen kamp ble bekreftet av kjensgjerningene, og like sikkert er at det kommunistiske partiets ledelse allerede hadde sprengt skallet av gamle skjemaer og var innstilt på

brede aksjoner da dette avsnittet tok til etter mordet på Giacomo Mattetotti. Dessverre er Gramscis brev av januar, der han foreslo at dagsavisen, som igjen skulle utkomme, ikke lenger skulle hete «Comunista» og heller ikke «Ordine Nuovo», men «l'Unità», ikke i vår besittelse. I argumentasjonen for dette navnet tok han ikke så mye og ikke bare utgangspunkt i enhetsbestrebelsene, som vår aksjon i arbeiderklassen og blant de arbeidende masser må ha som siktemål, men mer i den forestillingen han hadde om proletariatets nasjonale rolle. Det skulle gi landet den indre enhetlige struktur som den kapitalistiske klassen ikke hadde vært i stand til å skape fordi den hadde betraktet områdene i sør som erobrings- og utbyttingsdistrikter. Hans strategiske syn på alliansen mellom arbeiderne i de industrielt utviklede områdene og den store massen av befolkningen i sør, som levde i fattigdom og savn, går tilbake til denne perioden. Denne alliansen skulle kjempe for å styrte storkapitalens herredømme og fornye hele det italienske samfunnet. Under forberedelsene av det kommunistiske partiets III. kongress ble dette synet sterkt utviklet gjennom undersøkelsen og bestemmelsen av den sosialistiske revolusjonens drivkrefter i Italia. Men allerede i begynnelsen av 1924 avledet Gramsci meget interessante taktiske og politiske konsekvenser av dette synet. De strakk seg helt til solidaritet med uavhengighetsbevegelsene, som den gangen oppstod i de sørlige regionene, og til utsagnet om at en arbeider- og bondestat må være i overensstemmelse med en spesiell maktstruktur for å gi disse bevegelsene de nødvendige resultater og opprette landets enhet på nye demokratiske grunnlag.

Denne analysen til Gramsci og de retningslinjene han trakk opp for arbeidet sprengte fullstendig den rammen som selv de dyktigste lederne i partiet hadde beveget seg i. Analysen og retningslinjene gjorde det mulig å trenge dypere inn i de historiske problemene, i det italienske samfunnets struktur og overbygning ved hjelp av en strengt marxistisk metode som absolutt måtte føre til en konsekvent ny politikk blant folkemassene. Slik ga Gramsci et eksempel på utviklingen av skapende taktikk i politikken, noe ethvert kommunistisk parti må greie å beherske med egne krefter for å kunne utvikle seg. Som Gramsci åpent konstaterte og erklærte, var det ingen slik skapende taktikk i politikken i de første årene av den III. Internasjonales eksistens, og det gjorde at større resultater ikke kunne bli nådd.

Palmiro Togliatti:
La formazione del gruppo dirigente del Partito comunista italiano nel 1923-1924.
Roma 1962, s. 11-40.

For notater:

Trenger vi et sosialistisk masseparti?

For å minne til å vite at på disse spørsmålene ble det gitt svar i den første utgaven av denne bok. Det er derfor ikke nødvendig å gjenta dem her. Men det er viktig å minne på at disse spørsmålene er av stor betydning for den sosialistiske bevegelsen i Norge. Det er derfor viktig å minne på at disse spørsmålene er av stor betydning for den sosialistiske bevegelsen i Norge.

Har vi et sosialistisk masseparti?

Denne spørsmålet er av stor betydning for den sosialistiske bevegelsen i Norge. Det er derfor viktig å minne på at disse spørsmålene er av stor betydning for den sosialistiske bevegelsen i Norge.

Det er viktig å minne på at disse spørsmålene er av stor betydning for den sosialistiske bevegelsen i Norge. Det er derfor viktig å minne på at disse spørsmålene er av stor betydning for den sosialistiske bevegelsen i Norge.

sosialistisk. Definisjonen er ikke særlig presis, og den gir rikelig rom for strid og uenighet om mål og midler. Men den setter i alle fall en ramme. En påstand om at «sosialistisk er den politikk som DNA til enhver tid fører», faller klart og uomtvistelig utenfor den rammen som her er satt.

Vi trenger også kjennetegne på begrepene parti og masseparti. Et parti er en organisasjon som sikter mot å delta i og få kontroll over de avgjørelser som treffes av offentlige myndigheter. Det er viktig her at det gjelder alle avgjørelser i sin alminnelighet. Jo mer begrenset i tid og emne de avgjørelser er som en organisasjon vil vinne kontroll over, desto mindre berettiget er det å kalle en slik organisasjon et parti. «Folkebevegelsen mot norsk medlemskap i Fellesmarkedet» var dannet for å hindre en bestemt avgjørelse. Den var ikke et parti. Interesseorganisasjoner vil alltid ønske å få kontroll over de avgjørelser som berører deres bestemte interesse, men de vil ikke søke en alminnelig kontroll over politikken. De er heller ikke partier.

Et parti har en organisasjon. En klikk eller vennekrets er ikke et parti. En organisert gruppe som tar sikte på å vinne kontrollen innenfor et parti, er en fraksjon. Et masseparti er et parti med en bestemt organisasjonsform. Det er ikke nødvendig at et masseparti har en masse medlemmer, og det er heller ikke tilstrekkelig for å kalles et masseparti at partiet har mange medlemmer. Det avgjørende er organisasjonsformen. Et masseparti er organisert slik at alle som ønsker å støtte partiets arbeid i prinsippet kan bli medlemmer. Kravene til medlemskap er små. Kontingenten skal betales, vedtektene skal ikke brytes, medlemmene må ikke skade partiet ved sin opptreden utad. Disiplinen i partiet håndheves lemfeldig, og kravene til aktivitet fra medlemmene er små. Massepartiet ønsker å ha mange medlemmer, selv om mange da blir passive, og de passive har de samme rettigheter i partiet som de aktive.

Det motsatte av massepartiet er elitepartiet, partiet som definerer seg selv som en elite, et førende mindretall. Det vil føre massene, men de vil ikke omslutte dem. Det stilles høye krav til medlemmenes aktivitet, skoling og fremfor alt disiplin.

De som svarer nei på spørsmålet om vi trenger et sosialistisk masseparti, lar seg etter dette gruppere i tre hovedretninger. For det første har vi den retning som avviser politisk virksomhet og dermed et parti overhodet. Syndikalister og populistiske avskygninger representerer dette standpunktet. For det andre har vi de som hevder at sosialister bør gå inn i et masseparti som ikke er sosialistisk fremfor å danne et sosialistisk parti i håp om at det skal bli et masseparti. Sosialistene innenfor DNA har valgt denne linjen. For det tredje har vi marxist-leninistene som hevder at det sosia-

listiske partiet (dvs. det kommunistiske partiet) ikke må være et masseparti, men et eliteparti.

Ingen av disse tre retningen mangler argumenter. De har sine grunner, men jeg mener at disse grunnene ikke holder under de samfunnsforhold og i den historiske situasjon som vi skal arbeide i. I dette ligger at jeg ikke hevder et standpunkt som skal være absolutt gyldig til alle tider og under alle forhold. Jeg mener at det gjelder her og nå og for den fremtid som vi har mulighet for å overskue.

Avvisning av partiet — syndikalister og populistiske

Syndikalistene tok klassekampen bokstavelig og på alvor. Kampen for sosialismen må føres som en direkte kamp på arbeidsplassene. Det er i produksjonen kapitalismen skapes og gjenskapes. Det er på arbeidsplassen arbeiderne blir konstituert som klasse. Det er i bedriftene den direkte konfrontasjonen mellom utbyttere og utbyttede finner sted. Kampen om makt i staten, den fremste oppgaven for et politisk parti, er en avsporing i arbeiderklassens kamp.

For det første foregår den politiske kamp i et dårlig valgt kampterrang. Politikk er bare en gjenspeiling av den virkelighet som skapes i produksjonslivet, og kamp om et bilde kan ikke erstatte kamp om virkelighet. Jo større vekt sosialister legger på den politiske kamp, desto mer bidrar de til å spre illusjoner i arbeiderklassen.

For det andre betyr den politiske kamp en innsnevring av arbeiderklassens deltagelse i klassekampen. I kampen på arbeidsplassen kan alle ta del, i politikken bare noen få. Alle kan gå til valgurnene hvert annet eller hver fjerde år, men bare noen få kan være med i de politiske organer. Til de parlamentariske slagsmål må arbeiderklassen lytte med lukket munn. Etterhvert vil den også lukke ørene.

Passivitet i arbeiderklassen, illusjoner om å få sosialismen i gave ved trofast å gi sin stemme ved valgene, sentralisering av makten hos et lite skikt profesjonelle politikere som handler over hodet på medlemmene, det var syndikalistenes skremmebilde av hvor det politiske feilspor ville føre arbeiderklassen. Med passivitet og sentralisering ville følge mangel på kontakt og tillit. Når kontakten og tilliten ble brutt, fulgte lederne forræderi og massenes frafall.

Som teoretisk retning tok syndikalismen form på slutten av 1800-tallet. Som bevegelse nådde den sin største utbredelse frem mot mellomkrigstiden. I Norge fikk den rene syndikalisme sitt organisatoriske uttrykk i Norsk Syndikalistisk Federasjon, som i begynnelsen av 1920-årene talte ca. 3 500 medlemmer organisert i 60 faglige samorganisasjoner. I andre land sto de rene syndikalister sterkere, flere steder dominerte de fagbevegelsen.

Dette er fortid. Syndikalistne forkastet arbeiderklassens politiske parti, og arbeiderklassen avviste etterhånden syndikalismen. Det ble skipbrudd for tanken om å føre kampen for sosialismen frem bare gjennom kampen på arbeidsplassene med generalstreiken som den endelige og avgjørende konfrontasjon.

Noen ganger ble det gjort erfaringer som ble kostbare. Fabrikkesettelsene i Italia sommeren og høsten 1920 er kanskje det største eksemplet. Det var en revolusjonær stormbølge. Seks hundre fabrikker ble ikke bare holdt besatt, men også holdt i gang av arbeiderne. Arbeiderne tok herredømmet over produksjonen, men ikke over økonomien. De manglet kontrollen over omsetningen, over tilførsler, avsetning og kreditt. I siste instans betyr kontroll over økonomien politisk makt. Kampen for sosialisme må derfor føres frem til en kamp om statsmakten.

Fabrikkesettelser av syndikalistisk type har vi også eksempler på fra våre dager. Vi husker Renaultverkene, verftene ved Clyde og sist urfabrikken Lip. De viser slektskap med aksjoner på andre områder. Studenters okkupasjon av universitetsbygninger, innflytting i og istandsetting av rivningstruede boliger, Esbjergfiskernes havneblokering av giftskipet som ville dumpe sin last på deres arbeidsplass. Det er lett å lage en lang liste over direkte aksjoner fra de siste par år som er blitt satt i verk og gjennomført uten partipolitisk tilknytning. De er uttrykk for en oppvåkning og kampvilje som i mange år var mangelvare. Vi har sett slike aksjoner på arbeidsplasser, i lokalsamfunnet og i naturmiljøet.

Mellom den syndikalistiske tradisjon i arbeiderbevegelsen og de moderne populistiske strømninger er det både viktige forskjeller og viktige fellestrekk. Slående forskjeller er syndikalistenes klare forankring i arbeiderklassen og dens insistering på produksjonslivet og arbeidsplassene som kampområdet fremfor noe. Populistene på sin side er preget av forankring i lokalsamfunnet og primærnæringene. Klassetilknytningen er diffus, nærmiljø og grasrot er nøkkelord.

Felles for dem er ønsket om og evnen til å mobilisere alminnelige mennesker til aksjoner som alle kan ta del i, uvilje mot faste organisasjoner og sentralisering, avvisning av den langvarige kampen om politisk makt og dermed avvisningen partiet som et redskap i kampen.

Noen direkte aksjoner lykkes og fører til seier. Mange lider nederlag. Felles for dem som lykkes, er at målet for kampen er klart og begrenset. Seieren er en liten seier, ingen omfattende endringer blir resultatet. Når aksjoner mislykkes, kan det ha mange årsaker: Mangel på erfaring, mangel på kontakt med større grupper som kan gi sympati og støtte til aksjonen, mangel på kjennskap til motstanderen og hans ressurser og metoder, og fremfor alt mangel på mulighet

til å nå frem til motstanderen fra den lokale base.

Alle disse manglene begrunner partiets nødvendighet. Et parti kan samle, bearbeide og formidle erfaringene fra isolerte kamper og gi råd og veiledning. Et parti kan mobilisere til støtte og solidaritet. Et parti kan sette de lokale kamper inn i et større perspektiv, og et parti er uunnværlig når kampen må føres inn på motstanderens terreng.

Jeg hører innvendingen: Et parti kan også lamme spontaniteten og legge en klam hånd over kampviljen. Det er sant. Slik har partier vært, og slik står de kanskje alltid i fare for å bli. Men har man først erkjent at partiet er uunnværlig, blir denne innvendingen et spørsmål om hvilke krav vi må stille til partiet, om hvordan vi må innrette det for å unngå denne faren.

Masse fremfor sosialisme — DNA's venstrefløy

Mange sosialister hevder at sosialister bør finne sin arbeidsplass innenfor de sosialdemokratiske massepartier. Diskusjonen om dette standpunktet må ta som utgangspunkt at disse partiene ikke er sosialistiske. Verken i program eller handling, verken i teori eller praksis er sosialdemokratiet sosialistisk. Det var det en gang. Nå er det lenge siden. I årene etter den annen verdenskrig har de sosialdemokratiske partiene i land etter land effektivt loftsryddet restene av sosialistiske prinsipper. I praktisk politikk har sosialdemokratiets funksjon lenge vært å stabilisere kapitalismen innad og utad — sosialt, økonomisk og militært. Det hender ennå, helst når presset fra venstresiden er sterkt, at sosialdemokratiske ledere avgir sosialistiske deklarasjoner. Det bør ikke narre noen.

Når mange sosialister likevel har valgt å arbeide innenfor sosialdemokratiske partier, er det altså ikke i en illusjon om at disse partier er sosialistiske, men i et håp om at de igjen kan bli det. Dette håpet grunner seg dels på kjensgjerninger, dels på ønsker. Den grunnleggende kjensgjerning er — i en lang rekke vestlige land — de sosialdemokratiske partienes massebasis i arbeiderklassen. Målt ved rekruttering og målt ved forholdet til fagbevegelse og andre arbeiderorganisasjoner fremstår de sosialdemokratiske partiene i Nord- og Vest-Europa som arbeiderklassens partier. I valget mellom de små sosialistiske partier og det sosialdemokratiske masseparti har da mange sosialister foretrukket masse uten sosialisme fremfor sosialisme uten masse. «Der er flere sosialister i DNA enn i SF og NKP sammenlagt», ble det nokså plausibelt hevdet flere ganger i 1960-årene. Dette var kanhende sant, men det var ikke uten videre et argument.

Et argument blir det først hvis det kan hevdes at det er lettere å gjøre det sosialdemokratiske masseparti sosialistisk

enn det er å gjøre det sosialistiske parti til et masseparti.

Om dette er det høstet erfaringer. Gang på gang er en indre opposisjon blitt bremsset, avsporet og uskadeliggjort av sosialdemokratiets herskemekanismer. Hver gang noen brøt ut, ble takhøyden hevet så mye at de som ble igjen kunne få illusjoner om at neste sjanse ville gi bedre uttelling. De som ble tilbake, kom derved til å legitimere den politikk de ønsket å bekjempe. Ved sin erklært sosialistiske overbevisning og ved sin trofasthet og lojalitet ga de det sosialdemokratiske parti et alibi som det vanskelig kunne være foruten. De har derved svekket muligheten for å bygge opp en sosialistisk bevegelse utenfor sosialdemokratiet. Styrker de på den annen side muligheten for å gjenreise sosialismen innenfor?

Det er ikke lett å tro det. De bidrar til å holde masser fast ved sosialdemokratiet, men prisen er å avstå fra å reise en sosialistisk kamp blant disse masser. Så høyt blir aldri det sosialdemokratiske tak at sosialister kan føre åpen tale, åpen handling og åpen kamp på den indre linje. Innenfor sosialdemokratiet kan saktens sosialister stige til topps og nå frem til viktige posisjoner. Men hadde de en gang et grunnplan som utgangspunkt, så viser det seg at denne personlige oppstigning er betinget av at båndene til grunnplanopposisjonen blir kuttet, og at apparatets premisser blir akseptert.

Mye mer kunne sies om vanskelighetene og de triste følger ved å satse på den indre linje innenfor sosialdemokratiet. Saken kan stille seg forskjellig etter hvilke alternativ som finnes utenfor sosialdemokratiet, og den kan stille seg forskjellig etter hvor liberalt sosialdemokratiet er innrettet overfor en sosialistisk opposisjon. De erfaringer etterkrigsgenerasjonen i Norge har høstet frem til i dag, tyder ikke på at sosialister treffer et forstandig valg ved å velge sosialdemokratiet som arbeidsplass. De perspektiver siste stortingsvalg åpner, gir vel dessuten realistisk håp om at denne problemstillingen raskt vil bli foreldet. Oppbygningen av det sosialistiske masseparti er i gang. Masseflukten fra sosialdemokratiet er innledet.

Elite fremfor masse — marxist-leninistene

I Lenins modell for det kommunistiske parti er det et grunnleggende utgangspunkt at partiet ikke bør og ikke kan omfatte hele arbeiderklassen. Partiet skal være en elite, en fortropp, revolusjonens generalstab. Det hører til definisjonen av en elite at den er et mindretall. Partiet er lukket. Nye medlemmer rekrutteres bare gjennom streng prøving. Bare de mest bevisste, hengivne og skolerte skal slippe inn. Kravene til et partimedlem er strenge. I teorien stiller medlemmet hele sitt liv til partiets rådighet som profesjonell revolusjonær. Full innsats, full lojalitet og fullkommen disiplin er

ubønnhørlig plikt for den som vil påta seg rollen som fører i klassekampen. For å sikre at standarden opprettholdes, foretar partiet periodiske utrenskninger.

Grunnene for å hevde at partiet må bygges opp slik, blir dels hentet fra synet på revolusjonen, dels fra en vurdering av revolusjonens motstandere og endelig fra bestemte oppfatninger av arbeiderklassen.

Det er uten videre klart at en arbeiderbevegelse som forutsetter at kapitalismen kan avskaffes og sosialismen kan innføres gjennom gradvise reformer, ikke har bruk for et eliteparti av kommunistisk type. Lenins partimodell bygger på nødvendigheten av en voldelig revolusjon. Både i tanke og ord er modellen inspirert av militære forbilder.

Nødvendigheten av en voldelig revolusjon knytter seg også til en vurdering av motstanderne, den herskende klasse. Dens makt er overveldende. Den har statsmakt, politi, domstoler og militærapparat. Den har penger, presse og kringkasting. Dens vilje til å bevare sin stilling som herskende klasse er også overveldende. Den gir ikke godvillig fra seg sine privilegier, men fører en beslutsom og hensynsløs kamp for å beholde dem.

Revolusjonen er derfor en vanskelig oppgave, og den er farlig. Den er bare mulig når visse objektive betingelser er til stede, når overklassens stilling er svekket gjennom krig eller krise. Men selv ikke da er et revolusjonært proletariat i stand til å gjennomføre revolusjonen uten ledelse, plan og direktiver fra en generalstab. Der hvor et åpent masseparti vil bli rullet opp av kontrarevolusjonens etterretningstjeneste, kan et eliteparti sørge for sikkerhet og hemmeligholdelse og gå i trygg illegalitet. Der hvor et åpent masseparti vil vakle mellom ulike strømninger, kan et disiplinert eliteparti opptre beslutsomt og enhetlig. Der hvor et masseparti er taktisk bundet på grunn av en tungrodd beslutningsprosess, kan elitepartiet raskt tilpasse taktikken etter skiftende vilkår. Den strenge disiplin gir en ubegrenset manøvreedyktighet.

Teorien om partiets førerrolle i arbeiderklassens kamp forutsetter at arbeiderklassen trenger partiets førerskap, og at den vil akseptere det og innordne seg under partiets førerskap. Partiet er ikke skapt av arbeiderklassen. I den forstand er det ikke arbeiderklassens parti. Det kommer utenfra og tilbyr sitt lederskap fordi arbeiderklassen ikke kan skape sin egen ledelse. Men partiets førerrolle vil bli akseptert av arbeiderklassen fordi partiet i sin praksis beviser at det er i stand å føre arbeiderklassen bedre enn noen andre.

Teorien om det leninistiske eliteparti er tett og sammenhengende. Det gjør den sterk, men det gjør den også svak, fordi det betyr at hvis ett eller flere av leddene i begrunnelseskjeden ikke holder, så ryker hele kjeden. Mange av led-

dene har også vært utsatt for sterk kritikk. Jeg skal ta opp noen av de linjer som kritikken har vært ført frem etter.

En retter seg mot påstanden om nødvendigheten av den voldelige revolusjon. For det første kan det hevdes at påstanden i seg selv er svakt begrunnet, og at det kan gis realistiske grunner for at sosialismen kan innføres på fredelig vis under gitte samfunnsmessige betingelser. For det andre kan det hevdes at påstanden om nødvendigheten av den voldelige revolusjon minsker sjansene for en revolusjon overhead, og det av tre grunner. Dels innbyr det til skjerpet motstand hvis et parti vinner styrke under denne parolen. Mottrekkene vil bli satt inn tidlig, og de vil ha politisk legitimitet. Det revolusjonære parti blir slått ned før det blir revolusjon. Dels minsker det sjansene for tilslutning og for akseptasjon av et slikt partis krav på førerrollen at det hevder den voldelige revolusjons vei. I lange perioder vil et slikt parti ikke oppnå førerskap over arbeiderklassen, men bli isolert. Rekrutteringen tørker inn, fraksjonskamper blomstrer, partiets krefter settes inn på å overleve i troen på sin elitefunksjon. Men det kan ikke lede arbeiderklassens kamp, det opphører å være en elite og en fortropp. Det fornyer ikke sine kadre, og det fornyer ikke sin tenkning. Slik blir det en baktropp. Jeg vil tro denne beskrivelsen er dekkende for svært mange kommunistpartier utenfor de sosialistiske land.

Men den er ikke dekkende for alle. Hva skjer med de store kommunistpartier som faktisk har oppnådd et førerskap over arbeiderklassen, når revolusjonen lar vente på seg i tiår etter tiår? Partiet har en teori om at de objektive betingelser først må inntreffe. Til de objektive betingelser hører at arbeiderklassen er i revolusjonær bevegelse. Men arbeiderklassen har akseptert partiets førerrolle. Den kommer derfor bare i revolusjonær bevegelse på signal fra partiet. Slik paralyserer de hverandre. Den subjektive betingelse opphever den objektive. Det kan argumenteres for at det var denne type lammelse som bremsset den revolusjonære utfoldelse i Frankrike i 1968. I hvert fall er det sterke grunner for å hevde at det franske kommunistparti ikke var på høyde med situasjonen. Et tilsvarende eksempel gir revolusjonen på Cuba. Først da Castro hadde erobret Havana, sluttet kommunistpartiet opp om den seierrike revolusjonen.

De store historiske eksempler som tas til inntekt for den leninistiske partiteori, er den russiske og den kinesiske revolusjon. Jeg tror disse eksempler også gir dens begrensning.

Den russiske revolusjon begynte som massenes egen autentiske revolusjon uten at noe parti hadde førerskapet. Bolsjevikene vant sin førerrolle i løpet av revolusjonen og førte den til seier. Men mye skyldtes at en enkelt mann, Lenin, tvang sin linje inn på partiet. Partiet som sådant var ikke

stillingen voksen før Lenin kom hjem. «Før Lenin kom, famlet vi alle i mørket,» skrev Stalin.

Den kinesiske revolusjon pågikk gjennom tyve års militær krigføring. Både det russiske og det kinesiske partiet vant altså førerskapet gjennom åpen revolusjonær kamp i kortere eller lengre tid. Dette er trolig det avgjørende. Førerskapet kan ikke lagres gjennom generasjoners ventetid. Da tørker det inn og smuldrer vekk.

Kritikken mot Lenins partiteori ble reist tidlig også av revolusjonære kommunister. Rosa Luxemburg angrep straks det hun kalte Lenins «ultrasentralisme» fordi den ville hindre arbeiderklassens egen revolusjonære utfoldelse: «... det eneste subjekt, som nå har krav på lederens rolle, er arbeiderklassens masse-jeg, som så absolutt forbeholder seg retten til å gjøre egne feil og til selv å få lov til å lære historisk dialektikk. Og la oss si det rett ut mellom oss: feiltrinn som blir gjort av en virkelig revolusjonær arbeiderbevegelse er historisk sett langt mer fruktbare og verdifulle enn den aller beste «sentralkomité» ufeilbarlighet.» I en brosjyre om den russiske revolusjon skrevet i 1918 aktualiserte hun kritikken til det som var i ferd med å skje med proletariatets diktatur i Russland. For Rosa Luxemburg betydde proletariatets diktatur at arbeiderklassen hadde makten, og diktaturet besto i måten å bruke demokratiet på, ikke i å avskaffe det.

Leo Trotskis kritikk av Lenins partiteori var beslektet med Rosa Luxemburgs, men gikk mer direkte på hva som ville skje innenfor et parti av leninistisk type. Disiplinen og sentralismen – uansett om den ble kalt demokratisk sentralisme – ville medføre en stadig sterkere konsentrasjon av makten: «Organisasjonen setter seg i partiets sted, så setter sentralkomitéen seg i organisasjonens sted, og endelig setter en diktator seg i sentralkomitéens sted.» Trotski satte sitt håp til at et proletariat som var i stand til å utøve sitt diktatur i samfunnet ikke ville tolerere noe diktatur over seg selv. Og han hevdet at det etter revolusjonen ikke bare ville oppstå mange ulike retninger innenfor sosialismen, men at det også var nødvendig og ønskelig med mange retninger, fordi oppgavene for det nye regime ville bli så store og kompliserte at de ikke ville kunne løses uten gjennom en bred utfoldelse og konkurranse mellom mange og stridende impulser.

Denne kritikken i mange ledd er for meg avgjørende argumenter mot den leninistiske oppfatning av partiet. Under de forhold norske sosialister arbeider og vil komme til å arbeide så langt vi kan se, vil et parti av Lenins type ikke være det riktige redskap. Og skulle utviklingen gjøre et slikt parti nødvendig, vil intet være vunnet og meget tapt ved å ha laget dette partiet i utide.

Det åpne masseparti

Motargumentene mot andre løsninger summerer opp til argumenter for det åpne masseparti som løsning av sosialistenes organisatoriske problem. Det peker ut en retning, men det gir ikke løsningene i detalj. Det sier noe om hvordan vi skal streve og om hva vi kan håpe, men det gir ingen garantier for å lykkes.

Politisk arbeid i et organisert parti er nødvendig. Argumentene mot syndikalister og populistere i dette stykke har innlysende gyldighet. Men de farer som syndikalister og populistere peker på når det gjelder partiet, er virkelige farer. Partiet må ha evne til å mobilisere, men det må ikke ha monopol på mobilisering. Til syvende og sist er gjennomføringen av sosialismen avhengig av at folket selv vil sosialisme og handler deretter. Det krever organisasjon og ledelse, men det krever også selvvirksomhet og lokalt initiativ og tiltak.

Er partiet åpent og stiller små krav til innsats og aktivitet for å kunne være medlem, mens det samtidig tilbyr medlemmene innsats- og aktivitetsmuligheter uten begrensning, så vil partiet få en medlemsstokk som viser alle grader av aktivitet fra å betale sin kontingent til å jobbe døgnet rundt. Noen mener det er en dårlig situasjon og ønsker et parti som kvitter seg med «daukjøttet» eller som i hvert fall begrenser de passives rettigheter. Jeg tror det er en god situasjon, og at de passive ikke bare skal tolereres, men at det er nødvendig å beholde dem. Aktivisme gir i seg selv så store fortrinn når det gjelder å vinne tillitsverv, at det er unødvendig å sikre den ytterligere. Passivitet er jo egentlig selvbegrensende og trenger ingen videre skranker enn de den setter seg selv. Men de passive gjør en nytte innenfor som de ikke så lett gjør utenfor. Hvis partiet skal forstå sine sympatisører utenfor partiet, er det nyttig også å ha noen innenfor. Hvis et passivt medlem kommer på et årsmøte og tar ordet, så bruker han ikke en rett han ikke har fortjent, men han gjør partiet en tjeneste det trenger.

Et parti står alltid i fare for å forfalle. Det gjelder både massepartiet og elitepartiet. Men faren for forfall og tilstivning er mindre i et parti som sikter mot å oppta mange ulike strømninger innenfor partiet enn i et parti som krever enhet og renhet i lære og teori.

I et masseparti er beslutningsprosessen treg. Det egner seg dårlig for ilsomme manøvrer som er elitepartiets styrke. Men også manøvreedyktighet kan bli en svakhet og svekke tilliten blant de masser det manøvreres med. I et masseparti kan den trege beslutningsprosess i partiet som helhet motvirkes gjennom mangfoldighet og eksperimentvilje på grunnplanet.

Ingen har resepten som en gang for alle løser motsigelsen mellom kravene til organisasjon, ledelse og enhet på den ene side og kravene til initiativ, selvvirksomhet og lokal aktivisme på den andre siden. Den må løses i praksis, og den må løses på nye måter under skiftende forhold. Bare i et åpent masseparti kan så mange muligheter og strømninger finnes samtidig at partiet kan velge mellom konkret foreliggende tilpasninger når kampforholdene skifter, og ikke være henvist til ren og abstrakt teoretisering.

I Norge har vi ennå ikke et sosialistisk parti som helt ut fortjener navn av masseparti. Sosialistisk Folkeparti satte seg som mål å bli det da det ble dannet i 1961. Historien om dette partiet kan gi mange lærdommer til det videre arbeid med å bygge et virkelig sosialistisk masseparti i Norge.

Partiet ble dannet brått og stilte opp til stortingsvalg fire måneder senere. Valget ble en suksess. Organisasjonen ble bygget ut, og partiet befestet sin stilling ved kommunevalg og neste stortingsvalg. Galluptallene steg mot syv og åtte prosent sommeren 1968. Så kom krisen i partiet. Ungdomsorganisasjonen SUF utviklet seg bort fra partiets linje. Den vedtok en politisk plattform bygget på «marxismen-leninismen-maoistungs-tenkning», og den vedtok statutter etter leninistisk forbilde. Paristriden og splittelsen rammet SF hardt. Organisasjonen led store tap, velgergrunnlaget sviktet, og partiet mistet sine stortingsmenn. Mange regnet med at partiet var ferdig for godt.

Men partiet reiste seg igjen. Etter et par år var krisen overvunnet. Velgeroppslutningen kom opp på gammelt nivå, organisasjonen var sterkere enn noensinne, og partiets politikk var blitt meislet ut i et klarere, skarpere og mere sammenhengende alternativ.

Både av krisen og gjenreisningen er det viktige ting å lære. En årsak til krisen var partiets raske suksess. Det førte til at oppgavene for partiet hurtig oversteg ressursene til å løse dem. Medlemmene var for få, for lite skolerte, og organisasjonen var for svak og fattig. Mange oppgaver ble derfor ikke løst i det hele tatt, og mange ble løst på en lettvent måte. Når alt skulle gjøres på en gang, ble nesten ingenting skikkelig gjort, og ressursene kunne heller ikke utnyttet fullt ut. Midt mellom uløste oppgaver ble medlemmer gående arbeidsløse. Partiet ble derfor heller ingen god arbeidsplass. Samtidig førte de første valgsuksesser til en overdreven tro på muligheten til å vinne frem gjennom valg og parlamentarisk arbeid. Den berettigede kritikk mot disse tendensene var med på å legge grunnlaget for den politiske utviklingen i SUF, og ingen hadde tid til å ta opp denne utfordringen før det var for sent.

Utviklingen frem mot splittelsen viser – ikke massepartiets iboende svakhet – men vanskene ved å skape et arbeids-

dyktig masseparti på kort sikt, og mange feil som det ikke er nødvendig å gjøre om igjen. Gjenreisningen etter splittelsen viser den styrke som tross alt var oppnådd. Tre ting var her av vesentlig betydning: Tross alle svakheter hadde SF en politikk, utviklet i massepartiets ramme gjennom mange år, som ga en plattform å stå sammen på. Tross alle svakheter hadde SF evnen til å lære av sine feil, til selvkritikk både i politiske standpunkter, i organisasjonsform og arbeidsstil. Tross alle svakheter hadde de som ble tilbake, evnen til å holde sammen om gjenreisningsarbeidet. Nye kom også til. De fant et bedre parti, og de ble med på å gjøre det enda bedre.

Situasjonen i 1973 er radikalt forandret. Sosialistisk Valgforbund av SF, NKP, AIK og partiløse sosialister åpner nå muligheten for at vi legger bak oss forhistorien til det sosialistiske masseparti i Norge. Utviklingen peker ut partisamling som fremtidslinjen. En kvart million velgere har satset på at samlingen skal holde. De muligheter som åpner seg, og de forventninger vi med rette kan stille til den fortsatte kamp for sosialisme i Norge, er det bare et stort, åpent masseparti som kan leve opp til.

Denne artikkelen er gjengitt fra Sosialistisk Årbok 1974, Pax Forlag, Oslo, 1973 med vennlig tillatelse fra forlag og forfatter.